

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Nepilna laika studijas

Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības studiju programma

„Pirmsskolas izglītības skolotājs”

3. kurss 1. grupa

INĀRA MASLOVSKA

Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaucības veicināšana dziedāšanas procesā

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Asoc.profesore

Akadēmiskais amats

Dr.paed.

Zinātniskais /
akadēmiskais grāds

Irina Direktorenko

Vārds, uzvārds

Paraksts

RĪGA 2018

Anotācija

Kvalifikācijas darba autore - Ināra Maslovska. Darba tēma ir "Emocionālās atsaucības veidošanās dziedāšanas procesā".

Darba mērķis – pētīt pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaucības veidošanos dziedāšanas procesā. Pētījumā darba autore izmantoja teorētiskās metodes - dažādu autoru zinātnisko darbu studēšanu un empīriskās metodes.

Teorētiskajā daļā 1. nodaļā tiek dots emociju skaidrojums pedagogu un psihologu teorētiskajās atziņās un pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaucības veidošanās likumsakarības. Šajā nodaļā analizēti tādi autori, kā B. Brice, L. Lasmane, A. Līduma, L. Mackeviča, I. Suruda, M. Zelmane, A. Vorobjovs. Noskaidrots, kā muzikālās nodarbības ietekmē bērnu emocionālās atsaucības veidošanos. Balstoties uz pedagogu un psihologu sniegtajām teorētiskajām atziņām, tiek analizēta mūzikas nozīme bērnu emociju sekmēšanā un atraisīšanā. Tiek pievērsta uzmanība tādai muzikālai darbībai, kā dziedāšana. Analizētas dziedāšanas iespējas emocionālās atsaucības veidošanā.

Empīriskajā daļā tika veikts pētījums par emocionālās atsaucības veidošanos iespējām dziedāšanas procesā pirmsskolas vecuma bērniem. Tika novērotas emocionālas atsaucības izpausmes un izvērtēti katra bērna panākumi pirms un pēc izmēģinājuma darba; veikta anketēšana.

Darba struktūra - anotācija latviešu valodā, ievads, 2 daļas, secinājumi, literatūras avotu saraksts, pielikumi. Darba apjoms - 56 lpp. Kvalifikācijas darbā izmantotas 3 tabulas, 3 attēli, 10 pielikumi. Darbā izmantots 41 bibliogrāfiskā saraksta skaits, no kuriem analizēti tādi autori – V. Boiko, V. Zelmenis, I. Iljins, A. Līduma, V. Vorobjovs, V. Valtners, T. Tjutjunņikova, O. Radinova, I. Suruda, D. Zariņš, B. Brice, un c.

Atslēgas vārdi - emocijas, emocionālā atsaucība, dziedāšanas process, vecākā pirmsskolas vecuma bērni.

Annotation

Author of the qualification paper – Ināra Maslovska. Subject of the work – “Formation of emotional response in the singing process.”

Purpose of the work – research the formation of preschool-age children’s emotional response in the singing process. Author used theoretical methods – studying the scientific works of different authors and empirical methods.

The first section of the theoretical part explains emotions in pedagogues and psychologists theoretical conclusions and in regularities of preschool-age children emotional response formation. The works of authors like B. Brice, L. Lasmane, A. Līduma, L. Mackevičs, I. Suruds, M. Zelmane, A. Vorobjova have been analyzed in this section. It’s been clarified what is the impact of musical lessons on the formation of children’s emotional response. The signification of music in furtherance and unleashing of children’s emotions has been analyzed based on pedagogues and psychologists theoretical conclusions. Attention has been paid to such musical action as singing. Singing possibilities to develop emotional response have been analyzed.

Empirical part includes study of the formation possibilities of preschool-age children’s emotional response in the singing process. Before and after the pilot work, expressions of emotional response have been observed and success of each child have been evaluated as well as survey has been carried out.

Structure of the work: annotation in English, introduction, 2 parts, conclusions, list of sources, appendices. Workload – 56 pages. The qualification work includes 3 tables, 3 pictures, 10 appendices, 41 bibliographic lists written by V. Boiko, V. Zelmenis, I. Iļjins, A. Līduma, V. Vorobjovs, V. Valtners, T. Tjutjunņikova, O.Radinova, I. Suruda, D. Zariņš, B. Brice, authors.

Keywords: -“ emotions, emotional response, singing process, preschool-age children”.

Saturs

Anotācija.....	
Annotation.....	
Ievads.....	5
1. Emocionālās atsaučības veidošanas īpatnības dziedāšanas procesā.....	8
1.1. Jēdzienu emocionālā attīstība, emociju, emocionālās atsaučības analīze teorētiskajās atziņās	8
1.2. Pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaučības raksturojums	13
1.3. Dziedāšana kā muzikālā darbība pirmsskolā	16
1.3.1. Dziedāšana kā līdzeklis bērnu emocionālās atsaučības sekmēšanā.....	20
2. Pirmsskolas bērnu emocionālās atsaučības veidošanas iespējas dziedāšanas procesā.....	24
2.1. Empīriskā pētījuma metodoloģiskais apraksts.....	24
2.2. Empīriskā pētījuma konstatējošais posms	26
2.3. Izmēģinājuma prakse un pētījuma rezultātu apkopojums.....	33
Secinājumi	41
Priekšlikumi.....	43
Literatūras saraksts	44
Pielikumi.....	47

Ievads

Mūsdienu sabiedrība kļūst pārāk racionāli un materiāli noskaņota. Emocionālā sfērā cilvēki kļūst daudz nabadzīgāki un nejūtīgāki. Valstiskā līmenī arvien vairāk palielinās tendence samazināt līdzekļus kultūras attīstībai. Arī skolās mūzikas mācīšanai tiek atvēlēta otršķirīga loma. Salīdzinoši lielāka uzmanība mūzikas mācīšanai tiek pievērsta pirmsskolā. Tomēr, kā atzīmē L. Mackeviča atsaucoties uz D. Goleman pētījumu (Goleman D., 1995) "mūsu skolas un kultūra galvenokārt orientējas uz intelektuālajām spējām, ignorējot emocionālās, taču tieši tās ir metaspējas (augstākās spējas), kas nosaka, cik prasmīgi spēsim izmantot jebkuru mums piemītošo spēju, ieskaitot intelektuālās"(Mackeviča, 2001, 51).

Analizējot dažādu autoru, pedagogu, psihologu atziņas par emocijām, emocionālo atsauību var teikt, ka lai bērns varētu atpazīt un nosaukt dažādas emocijas un emocionālus stāvokļus, viņam šīs emocijas ir jāiemācās saprast otrā cilvēkā vai rotaļu un dziesmu personāžā vai tēlā. Bērna mācīšanās un audzināšanas procesa attīstība ir atkarīga no bērna emocijām un jūtām. Ir ļoti svarīgi, kā bērns izturas pret sevi, pret pieaugušajiem un pret vienaudžiem, kā pārdzīvo un emocionāli atsaucas uz dziesmas vai rotaļas saturu.

Pirmsskolas vecuma bērniem ir emocionāli visneapvaldītākais raksturs nekā pārējos periodos. Šajā laikā bērnam var būt vienlaicīgi vairākas jūtas – viņš var dusmoties un būt līdzjūtīgs, var palīdzēt kādam un zaudēt paškontroli, var izjust vainas apziņu un meklēt sev attaisnojumu. Emocionālā labsajūta veicina normālu bērna personības attīstību, labvēlīgu attieksmi pret sevi un citiem. Katra no emocijām piedāvā citādu dzīves uztveri un dažreiz kāda svarīga lēmuma pieņemšanā vai kādas rīcības izvēlē emocijām ir tikpat liela nozīme kā prāta spriedumiem.

Pirmsskolas svarīgais uzdevums ir veicināt bērnu emocionālo attīstību ar visiem pieejamajiem mācību līdzekļiem un metodēm. Svarīgu vietu šajā procesā ieņem muzikālās darbības pirmsskolā. Mūzika ir tas līdzeklis, kas attīstīta bērna radošumu, emocionalitāti (Direktorenko, 2015./<https://www.youtube.com/watch/>).

Dziedāšana ir galvenā muzikālā darbība muzikālās nodarbībās. Bērni dzied sasveicināšanās dziesmiņas, rotaļdziesmas, rituālas dziesmas, šūpuļdziesmas, dzied rototālās un veido vokālās improvizācijas. Dziedāšana palīdz bērniem attīstīt ne tikai kognitīvās prasmes daudzās mācību satura jomās, bet arī sekmēt emocionālās un intelektuālās sfēras vienotību bērna psihē (Mackeviča, 2001, 29).

Šajā procesā svarīga loma ir pedagoga radošai pieejai, pedagoga kompetencēm. Pašam pedagogam jābūt zinošam, radošam, emocionāli atvērtam un tikai tad bērniem attīstīsies emocionālā

sfēra, veidosies emocionālā atsaucība gan dziedāšanā, gan muzikālās rotaļās un citās darbībās.

Tomēr pedagoģiskā prakse liecina, ka bieži dziesmu vai rotaļdziesmu dziedāšana notiek formāli, bērni ne vienmēr var saprast dziesmas personāžu emocionālos stāvokļus, neprot runāt par emocijām un šī iemesla dēļ emocionālā atsaucība izpaužas nepietiekoši.

Kvalifikācijas darba autore savā pētījumā izmantoja B. Brices, L. Lasmanes, A. Līdumas, L. Mackēvičas, I. Surudas, M. Zelmanes, A. Vorobjova un citu zinātnieku atziņas par emocionālo attīstību pirmsskolas vecumā bērniem.

Kvalifikācijas darbam izvēlējās tematu "Bērnu emocionālās atsaucības veidošana dziedāšanas procesā".

Pētījuma objekts – dziedāšanas process pirmsskolā

Pētījuma priekšmets - bērnu emocionālās atsaucības veicināšana

Pētījuma mērķis - teorētiski izpētīt un empīriski pārbaudīt bērnu emocionālās atsaucības veicināšanas iespējas dziedāšanas procesā pirmsskolā

Pētījuma hipotēze: 4-5 gadu vecu bērnu emocionālās atsaucības veicināšana dziedāšanas procesa laikā būs sekmīga, ja nodarbībās:

- tiks veidota emocionāli labvēlīga vide;
- tiks ievērotas bērnu vecumposmu īpatnības;
- skolotājs izmantos dažādus metodiskos paņēmienus.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt teorētiskajās atziņās jēdzienus emocionālā attīstība, emocijas, emocionālā atsaucība.
2. Raksturot pirmsskolas bērnu emocionālo atsaucību.
3. Izpētīt dziedāšanu kā emocionālās atsaucības sekmētāju.
4. Veikt empīrisko pētījumu PII.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā metode - literatūras analīze;

Empīriskās metodes -

- pedagoģiskā novērošana;
- bērnu darbības analīze;
- intervija;
- izmēģinājuma darbs;

Matemātisko datu apkopošana.

Pētījuma bāze: Ogre X PII 17 bērni vecumā no 4 – 5 gadi.

Pētījuma struktūra - anotācija latviešu un angļu valodā, ievads, 2 daļas, secinājumi, priekšlikumi, literatūras avotu saraksts, pielikumi.

1. Emocionālās atsaucības veidošanas īpatnības dziedāšanas procesā

1.1. Jēdzienu emocionālā attīstība, emociju, emocionālās atsaucības analīze teorētiskajās atziņās

Pēc K. Izarda domām, "zinātnieki nav nonākuši pie vienota slēdziena par emociju raksturu un to nozīmi,... tomēr pēdējās desmitgades teorētiskie un praktiskie pētījumi ļauj mums izcelt diferencālo emociju psiholoģiju kā pastāvīgu disciplīnu" (Izard, 2000, 20). Vēl K. Izard savā darbā atzīmē, ka "...emocijas nepieciešamas cilvēka izdzīvošanai un labklājībai" (Izard, 2000, 21).

Emocijas (franču: *émotion*, latīņu: *emovere* — "satraukt", "saviļņot"), arī jūtas, ir cilvēku un dzīvnieku subjektīvas reakcijas uz iekšējo un ārējo kairinātāju iedarbību.

Emocijas ir cieši saistītas ar indivīda aktuālajām vajadzībām. To psiholoģiskais pamats — daudzveidīgi iedzimti centrālās nervu sistēmas un psihe pašregulācijas mehānismi, kas atspoguļo indivīda attieksmi pret problēmsituācijām. Emocijām ir liela nozīme cilvēku savstarpējā saskarsmē. Tiek uzskatīts, ka cilvēku domāšana visu laiku svārstās starp loģiku un emocijām. Emocijas ir aplūkotas daudzu psihologu, pedagogu un filozofu darbos, kas pēta dažādas attīstības sfēras.

Pedagoģija terminu skaidrojošajā vārdnīcā emociju jēdziens definēts kā neiropsihiskās pašregulācijas komplekss, reakcija uz iekšējiem un ārējiem kairinājumiem, uzbudinājumiem, kas izpaužas specifiskā, samērā īslaicīgā pārdzīvojumā un reaģēšanā dažādās situācijās, patikā un nepatikā, priekā, bailēs, pārsteigumā, atspoguļojas mīmikā, žestos, valodā u.tml.. Emocijām ir liela nozīme saskarsmē un kultūrā (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 48).

Tādi autori kā Frijda, L. Medne uzskata, ka emocijas tiek saprastas kā mēģinājums izveidot, uzturēt, mainīt un pabeigt attiecības starp personai svarīgiem notikumiem un vidi, kā gatavība mainīt uzvedību, kas vērsta uz attiecību transformēšanu starp personu un vidi (Frijda, 1986, Medne, 2015, 115). Emocijas nedefinējis arī psihologs A. Vorobjovs. Viņaprāt "... sakaru ar jūtu priekšmetu subjektīvo vērtējumu aktualizācijas procesu sauc par **emociju**. Ja sabiedrībai un cilvēkam izveidojies negatīvs priekšmetu vai parādību subjektīvais vērtējums, tad, tiekoties ar šiem priekšmetiem vai parādībām, cilvēks pārdzīvo negatīvas emocijas, bet ja vērtējums ir pozitīvs – pozitīvas" (Vorobjovs, 1996, 114).

Analizējot emocijas, psihologi iedala šādas emociju atpazīšanas komponentes:

- savu emociju atpazīšana un nosaukšana dažādās situācijās;
- citu cilvēku emociju izpausmes atpazīšana un nosaukšana;
- savu un citu emociju izraisītāju identificēšana;

- saistība starp emocijām, motivāciju, uzvedību;
- zināšanas par emociju maskēšanas iespējām;
- izpratne par emociju ambivalenci (Izard, Fine, Schulttz, Mostow, Ackerman, Youngstorm, 2001., Jancke, 2002., Medne, 2015., 114).

V. Boiko savā pētījumā deva šādu emociju definīciju: "Emocijas- tās ir ātras, apsteidzošas reaģēšanas sistēma". Viņaprāt, emocijas pilda materiālo un ārējo ietekmju pārveidošanu psihiskajā enerģijā. Pasaules klasikas šedevri ir materiālās un garīgās pasaules starpnieki un to enerģētika tiek nodota bezgalīgi, kamēr pastāvēs emocijas (Boiko, 1996, 7).

V. Zelmenis, savukārt, definējis emocijas kā cilvēka pārdzīvojumus, kas pauž viņa tiešo attieksmi pret kādu objektu vai parādību (Zelmeni, 1981, 76).

Kā atzīst J. Iljins, emocijas (no latīņu *emovere* - uzbudināt, uztraukt) parasti tiek saprastas kā dvēselisks pārdzīvojums. Jebkura emocija pēc J. Iljina domām pārstāv sarežģīti integrētu psihofizioloģisku sistēmu. Pēc viņa domām bērnu emocionālās sfēras vecumposmu īpatnību pētīšanas nozīmi nosaka tas, ka ir novērota cieša saistība starp emocionālo un intelektuālo attīstību (Iljins, 2001, 13).

Arī A. Līduma ir nonākusi pie atziņas, ka "...smadzenēs emocionālie procesi atrodas blakus izziņas un gribas procesiem. Attīstības sekmēšanai nozīmīgas ir pozitīvās emocijas. Tās palielina bērna darba spējas un izpaužas sajūsmā un priekā" (Līduma, 2015, 142).

Cilvēka dzīve nav iedomājama bez emocijām un jūtām. Mēs nevaram iztikt bez prieka, ciešanām, dusmām, bez mīlestības un naida. Ir noskaidrots, ka cilvēkam ir pastāvīga vajadzība pēc pārdzīvojumiem un emocionālas piesātinātības. Lai cilvēks atrastos emocionālā līdzsvarā, ir nepieciešamas arī negatīvās emocijas. Tās palīdz izcelt un novērtēt labās emocijas.

Kā atzīmē franču psihologs R. Zuili, psiholoģijas un psihiatrijas profesori Pols Ekmans un Ričards Deividsons definēja emocijas kā "...konkrēta kairinājuma izraisītu spēcīgu un īslaicīgu reakciju kopumu, kam raksturīgas noteiktas kognitīvas un fizioloģiskas pārmaiņas" (Zuili, 2018, 16). Reakciju kopums uz dažādiem kairinājumiem piemīt visiem cilvēkiem – kā pieaugušiem, tā arī bērniem. Tā, pēc V. Zelmeņa domām visu to, ko bērns vēro un dara, viņš vairāk vai mazāk arī pārdzīvo, viņam rodas attiecīgas emocijas – prieks, sajūsma, gandarījums, kauns, sašutums, dusmas, bailes utt. (Zelmenis, 1981, 75).

Psiholoģijā emocijas tiek iedalītas pēc vairākiem kritērijiem – pēc ilguma, pēc rakstura, pēc ietekmes uz cilvēka rīcību. Noskaidrosim kādi tie ir:

Pēc ilguma:

- noskaņojums – ilgstoša, bet maz izteikta emocija;
- kaisle – mazāk ilgstoša, bet jau izteiktāka emocija;
- afekts – īslaicīga, bet ļoti spēcīga emocija (vētrains, emocionāls „uzliesmojums”).

Pēc rakstura:

- pozitīvas emocijas – prieks, sajūsma un uzticība u.c.
- negatīvas emocijas – bēdas, nomāktība u.c.

Pēc ietekmes uz cilvēka rīcību:

- mobilizējošās emocijas. Tās mobilizē kādu šķēršļu pārvarēšanai (pozitīvās emocijas un dusmas).
- demobilizējošās emocijas. Tās traucē pārvarēt radošās grūtības (bailes, kauns) (Catar Coquinho, 31, 2008).

Grūti saskaitīt visas emocijas, kas pastāv mūsu dzīvē. Tomēr psihologi iedala galvenās 10 emocijas un tās ir šādas:

1. prieks
2. interese – satraukums
3. izbrīns
4. bailes
5. dusmas
6. riebums
7. nicinājums
8. bēdas
9. kauns
10. vaina (pēc Izard K.)(Oļukalne, 2010).

Emocijas galvenokārt ir atkarīgas no centrālās nervu sistēmas īpatnībām, kas nosaka cilvēka temperamentu. Emociju izpausme ir atkarīga no audzināšanas, vispār pieņemtajiem pieklājības noteikumiem, dzīves pieredzes un cilvēka ieradumiem (Catar Coquinho, 31, 2008).

A. Vorobjovs uzskata, ka emocijas palīdz orientēties apkārt notiekošajā, novērtēt priekšmetus un parādības atkarībā no tā, cik tie ir vēlami vai nevēlami, derīgi vai kaitīgi. Tās bieži vien nosaka cilvēka uzvedību (Vorobjovs, 1996, 114). Studējot psihologa A.Vorobjova darbu, autore ir secinājusi, ka emocijas atspoguļo cilvēka vajadzības – šīs vajadzības tiek apmierinātas. Viss, kas atvieglo vajadzību apmierināšanu, rada pozitīvu **emocionālo pārdzīvojumu**. Turpretī, viss, kas kavē to, veicina negatīvās emocijas (Vorobjovs, 1996, 114).

Emociju izpētei nozīmīgs ir A. Valtnera emociju raksturojums fizioloģijā. Viņš uzskata, ka emocijas ir īpašs psihisks stāvoklis. Tas izpaužas kā organisma kompleksa reakcija uz daudzveidīgām ārējās un iekšējās vides ietekmēm. Emocijām ir subjektīvais komponents (emocionālais pārdzīvojums), pēc kura nav iespējams objektīvi novērtēt emociju - prieka un dusmu intensitāti. Bet emociju objektīvo komponenti (kustības un veģetatīvās reakcija) ir iespējams reģistrēt un mērīt pēc to izpausmēm novērtēt emociju intensitāti (Valtners, 1995, 132).

Emocionālais pārdzīvojums saistās ar emocionālo atsaucību. Tā, piemēram, V. Zelmenis uzskata, ka **emocionālā atsaucība** jeb ierosināmība ir faktors, kurš norāda, cik viegli vai grūti cilvēkam izraisās emocionālais pārdzīvojums (Zelmenis, 1981, 76).

Runājot par emocionālo atsaucību, tās būtība izpaužas tādējādi, ka tā iekšēji saista bērnu ar konkrēto mākslas darbu. Mākslas darba ārējās īpašības eksistē visiem, bet darbība un pārdzīvojumi, saistīti ar uztveri, eksistē individuāli bērna iekšējā pasaulē. Māksliniecisko emociju pārdzīvošana izraisa īpašu pozitīvu noskaņu, kas veicina bērna radošo pašizpausmi (Mackēviča, 2001, 53). A. Līduma uzskata, ka emocionālo atsaucību veido tādi faktori kā:

- iedzimtie dotumi (muzikālā dzirde, ritma izjūta);
- iegūtās spējas (balss apjoms, dziedāšanas kvalitāte);
- muzikālās nodarbības saturs un forma (Līduma, 2004, 10).

Autore uzskata, ka emocionālai atsaucībai svarīga ir iedzimta muzikālo spēju kvalitāte. Vairāki mūzikas pedagogi (Radinova, Katinene, Palavandašvili, Suruda, Zariņš, Līduma) uzskata, ka muzikālo spēju kopums un arī emocionālā atsaucība veido bērna muzikalitāti. Ilggadīgas pedagoģiskā darba pieredzes laikā A. Līduma ir izveidojusi emocionālās atsaucības un muzikalitātes mijsakarību noteikšanas kritērijus un rādītājus:

1. spēja emocionāli atsaukties;
2. dotumu un spēju attīstības kvalitāte muzikalitātē;
3. muzikālās darbības kvalitāte;
4. muzikālās vides kvalitāte;
5. skolotāja – vecāku - bērnu sadarbība (Līduma, 2015, 147).

Kā uzskata L. Lasmane, muzikālajās nodarbībās bērnam būtu jāapgūst pozitīva emocionālā pieredze. Mūzikas skolotājam jāiepazīst katra bērna spējas, aktivizējot dabisko emocionālo atsaucību (Bičuka, Grasmene, Pagraba, 2003, 4).

Studējot un analizējot muzikālo nodarbību metodiku, kvalifikācijas darba autore ir saskārusies ar jēdzienu „jūtas”, kurš ir svarīgs bērnu emocionalitātes rādītājs. Tāpēc šajā apakšnodaļā tiks veikts

neliels ieskats jūtu definīcijai, ar ko jūtas atšķiras no emocijām un kādi ir to veidi un īpatnības.

Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā jūtas tiek definētas kā cilvēka attieksmes radīti pārdzīvojumi, ilgstoši emocionāli procesi, kuros izpaužas un veidojas cilvēka attieksme pret apkārtējiem cilvēkiem, sociālo un dabisko vidi un pret sevi (Skujiņa, 2000, 78).

Savukārt psihologs A. Vorobjovs atzīmē, ka cilvēkam ir vesela zināšanu sistēma par apkārtējo pasauli un subjektīva vērtēšanas sistēma. Psiholoģijā cilvēka subjektīvo pasaules vērtēšanas sistēmu sauc par jūtām. Jūtu priekšmets var būt jebkuras lietas vai parādības (Vorobjovs, 1996, 114).

Cilvēka jūtām ir virkne īpatnību. Tās var būt:

- pozitīvas un negatīvas;
- stēniskas un astēniskas;
- spēcīgas un vājas;
- īslaicīgas un ilglaicīgas;
- polāras (Krisko, 2007).

Jūtas ir emocionālie procesi un iedala galvenos jūtu veidus:

- zemākās jūtas (raksturo cilvēka fizisko stāvokli);
- augstākās jūtas (sabiedriska vērtēšanas sistēma).

Pie augstākajām jūtām pieder:

1. Morālās jūtas- patriotisms, draudzība, mīlestība;
2. Gnostiskās jūtas- interese;
3. Estētiskās jūtas- skaistums, harmonija;
4. Praktiskās jūtas- pārdzīvojums darbības procesā (pēc Dodonova B.)(Oļukalne, 2010).

Jūtu nozīmi muzikālajās nodarbībās uzsvēra arī Bebru Juris, kurš uzskatīja, ka ...”daiļa, pareiza dziedāšana ir īstā jūtu valoda un spēj jūtas ievadīt pareizā virzienā” (Bebru Juris, 1922, 9).

Jūtas kalpo kā cilvēka darbību rosinošs motīvs. Jūtas, atšķirībā no emocijām, ir ilgstošs un noturīgs pārdzīvojumu kopums. Jūtas cilvēks var izjust tikai attiecībā pret kādu vai kaut ko, bet emocijas var rasties patstāvīgi.

Rezumējot analizēto literatūru, tika secināts, ka emocijas ir cilvēku subjektīvas reakcijas uz iekšējo un ārējo kairinātāju iedarbību. Emocijas var iedalīt pēc ilguma, pēc rakstura, pēc ietekmes uz cilvēka rīcību. Emocijas var būt pozitīvas un negatīvas – prieks, izbrīns, bailes, dusmas u c.. Bērna attīstības veseluma sekmēšanai svarīga ir emocionālā attīstība; pozitīva emocionālā pieredze; savu emociju atpazīšana un vadīšana; muzikālās vides un darbības kvalitāte.

Visi šie komponenti kopumā veicina emocionālās atsaucības veidošanos bērniem. Emocionālo

atsaucību veido spēja emocionāli atsaukties un pārdzīvot, dotumu un spēju attīstības kvalitāte muzikalitātē, muzikālā vide, muzikālās darbības kvalitāte.

1.2. Pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaucības raksturojums

Strādājot ar pirmsskolas vecuma bērniem, jāņem vērā, ka savos pirmajos dzīves gados mazulis ir emocionāli ļoti uzņēmīgs. "Emocijas un pārdzīvojumi var kļūt par uzvedības motīviem". M. Zelmene, pētot krievu psihologa Ļ. Vigotska atziņas, atzīmē, ka bērībā cilvēka uzvedību regulē emocijas, tāpēc tieši emocionālajiem pārdzīvojumiem ir svarīga loma personības attīstībā" (Zelmene, 2008, 5).

Emocionālā pārdzīvojuma brīdī mainās cilvēka sejas izteiksme (mīmika), viņa ķermeņa poza un kustības (pantomīmika), balss intonācija un tembrs. Notiek arī zināmas fizioloģiskas izmaiņas - cilvēks nobāl vai nosarkst, viņam mainās sirds darbības un elpošanas kustību ritms utt. Pēc šīm ārējām pazīmēm, tad arī spriežam par bērna emocionālo pārdzīvojumu (Zelmenis, 1981, 76).

Savukārt L. Kriumane un M. Marnauza uzskata, ka ..."emocionālā pārdzīvojumā atklājas dzīves nozīmīguma un pasaules jēgas izjūta, vērtību saturs" (Kriumane, Marnauza, 2006, 21). Bērni jau kopš dzimšanas ir emocionāli ļoti uzņēmīgi. Saskarsme ar pasauli notiek emociju un jūtu līmenī. Tā veidojas bērna emocionālā būtība, kas noteiks, kādu viņš redzēs pasauli ap sevi un pats sevi tajā (Mackeviča, 2001, 5).

Psihologijā ar emocionālo atsaucību saprot:

- kā indivīda emocionālo reakciju uz dažādām ietekmēm - sociālajiem notikumiem, komunikācijas procesu, partneru īpatnībām utt.
- kā emocionālo reakciju uz citas personas stāvokli kā galveno efektīvo emocionālās attieksmes izpausmi pret citiem cilvēkiem, ieskaitot empātiju un līdzjūtību;
- kā indikatoru humānu izjūtu un kolektīvisma attiecību attīstībai.

Emocionālā reakcija uz mākslas darbiem tiek saprasta:

- kā spēja reaģēt uz notikumiem, parādībām, dažādu žanru darbiem;
- kā spēja izbaudīt varoņus, saistīt literāros faktus ar dzīves pieredzi;
- kā emocionālās empātijas spējas mūzika uztverē;
- kā emocionāla reakcija uz mākslas darbiem.

Emocionālā atsaucība ir sākuma punkts estētisko izjūtu, attieksmju, vajadzību, kā arī estētisko garšu un personīgo interešu attīstībai (Dorošenko, 2010, 1).

Emocionālā atsaucība ir sākuma punkts estētisko izjūtu, attieksmju, vajadzību, kā arī estētisko garšu un personīgo interešu attīstībai. Arī I. Suruda uzsver, ka ..."bērns ir emocionāli jūtīgs, viņš

uzsūc sevī visu, kas notiek ap viņu, gan skaņās, krāsās, formās, gan izjūtās un sajūtās. Bērna jūtīgums uztver emocionālo niansi” (Suruda, 2001, 5).

Kā atzīst L. Mackeviča balstoties uz Ļ. Vigodska domām, pirmsskolas vecums ir īpaši sensitīvs jūtu sfēras attīstībai. Jūtas, emocijas, pārdzīvojumi var kļūt par bērna uzvedības motīviem. “Emocionālās atsaucības būtība izpaužas tādejādi, ka tā iekšēji saista bērnu ar konkrēto mākslas darbu - māksliniecisكو emociju pārdzīvošana izraisa īpašu pozitīvu noskaņu, kas veicina bērna radošo pašizpaušmi “ (Mackeviča, 2001, 53).

Arī S. Grasmāne atsaucas uz Ļ. Vigodsku atziņām par bērna emocionālo attīstību. Viņš saka: ”Muzikālā audzināšana ir universāls vienotības līdzeklis, jo tai ir milzu ietekme ne tikai uz bērna emocionālo, bet arī uz bērna izziņas attīstību... mūzikā ir ne tikai emocijas, bet arī liela ideja, domu un tēlu pasaule. Tātad muzikālā dzirde ir prāta, jūtu un emociju sfēras veidotāja” (Grasmāne, 2003, 16).

Svarīgi atzīmēt, kā pirmsskolas vecumā bieži var vērot bērnu traucējumus emocionālā sfērā. Tā piemēram, J. Iljins atsaucas uz Jankinu (1999), kurš atzīmē, ka emocionālās attīstības traucējumi pirmsskolas vecumā noved pie nespējas izmantot citas dotības, tai skaitā intelektu, kas veicina bērna turpmāko attīstību (Iljins, 2001, 389).

Bērniem, kuru vajadzības ģimenē pastāvīgi tikušas atraidītas, kuru vecāki tad, kad bērnam tas ir bijis vajadzīgs, nav bijuši emocionāli pieejami, ir pastāvīgi paaugstināts trauksmes līmenis un gatavība uztvert un reaģēt uz atraidījumu pat tad, ja tas pastāv tikai viņu iekšējā pasaulē. Tādēļ pat bērnam nonākot vidē, kurā pedagogi emocionāli ir pieejami, bērna emocionālās izpausmes intensīvi izspēlē „atstumšanas” scenāriju. Tas var izpausties kā dusmu un naida lēkmes vai arī kā psihiskas aizsardzības, piemēram, izvairīšanās un sociāla izolēšanās (Ancāne, 2009, 10).

Par bērnu emocionālās attīstības zināšanu nepieciešamību V. Baltiņa raksta, ka tās: ”...nepieciešamas visiem speciālistiem, kas strādā ar bērniem, lai savā darbā ar bērniem viņi varētu izmantot zinātniski izstrādātus modeļus, kuri palīdzētu labāk orientēties un zināt, ko tieši var sagaidīt no bērna katrā konkrētā vecumā, kādas problēmas viņš risina un kur varētu būt vajadzīga palīdzība gadījumā, ja ne viss notiek kā gribētos” (Baltiņa, 2001, 10).

Runājot par emocionālo attīstību, A. Špona atzīmē, ka šis process ir grūti izvērtējams un pārbaudāms. Tomēr ir kopēji kritēriji, kuri nosaka šī procesa gaitu. Cilvēka emocionālajai attīstībai var izsekot, balstoties uz E. Eriksona postulēto visai cilvēcei kopīgo stadiālo attīstību (Špona, 2004, 31). Atkarībā no darbības vides, viņa izdalītajos astoņos dzīves posmos veidojas pozitīva vai negatīva attieksme pret apkārtni, cilvēkiem un sevi katrā konkrētajā vecumā.

Pirmajā stadijā pirmajā dzīves gadā bērns atrodas pārsvarā mājas mikrovidē un, atkarībā no mātes

komunicēšanās prasmes, bērnam veidojas uzticēšanās vai neuzticēšanās. Emocionālā attīstība notiek secīgi. Tajā var izdalīt četras stadijas.

Pirmajā tiek atpazītas pamatemocijas - tās, kuras var atpazīt pēc mīmikas: prieks, dusmas, skumjas, bailes. Pirmā gada laikā tās tiek stimulētas, kad aprūpētājs uz tām atbild. Bērns atpazīst, ka māte arī smaida, tad, kad viņš smaida (Ancāne, 2009, 10).

Otrā stadija aptver otro un trešo dzīves gadu, kad nobriest muskuļi un bērna attīstās fiziski, kā arī mācās pārvaldīt savu ķermeni. Rodas lepnums, prieks, pašcieņa, kas nostiprina autonomiju, ja bērnam ir iespēja darboties patstāvīgi. Vecāku skarbā kritika un darīšana bērna vietā izraisa šaubas un nedrošību. Tā bērns kļūst atkarīgs (Špona, 2004, 32).

Šajā stadijā bērns apgūst tās emocijas, kas saistās ar sevis apzināšanos. Tās saistās ar bērna priekšstatu par savu ievainojamību vai gluži otrādi - pašvērtību. Tās ir: kauns, skaudība, apmulsums, vainas izjūta, lepnums (Ancāne, 2009, 10).

Analizējot bērnu ārsta A. Žeigura atziņas, tika uzzināts, ka no dzimšanas brīža līdz divu gadu vecumam bērns domā tieši, priekšmetiski. "Ja ir darbība, ir doma, ja nav darbības, nav arī domas" (Žeigurs, 1993, 5). Šajā sakarā būtu jāpiemin Bebru Juris, kurš pašos Latvijas valsts dibināšanas pirmssākumos izveidoja dziedāšanas mācības metodiku. Viņš atzīst, ka ... "dziedāšanai audzināšanā nenoliedzams svars. Tā veicina cilvēka fiziskās, garīgās, tikumiskās, estētiskās un sabiedriskās tieksmes un spējas" Tā viņš atsaucas uz Jāzepa Vītola teikto: "Jo skaistāki dziedam, jo labāki topam!" Analizējot šo darbu, kvalifikācijas darba autore pilnībā piekrīt šai atziņai: "Mācoties dziedāt, jālasa un jāievēro skaņu zīmes, tās jāpārvērš skaņās, jāievēro takts, ritms, spars un maigums. Pareizi vadīta dziedāšana veicina vārdu un skaņu atmiņu" (Bebru Juris, 1922, 6). Svarīgas ir psiholoģes D. Mednes atziņas par bērna emocionālo attīstību. Viņaprāt bērnam ir nepieciešams atpazīt emocijas un apgūt prasmi tās regulēt (Medne, 2015, 114). Divu līdz trīs gadu bērnu uzvedībā novērojami pirmie emociju vārdi, viņi spēj identificēt un daļēji nosaukt citu personu emociju izpausmes formas. Sākot no divu gadu vecuma, palielinās spēja identificēt un saprast emociju cēloņus. Bet sākot no triju gadu vecuma veidojas izpratne par prieku izraisošajām situācijām (zināšanas, ka pozitīvi notikumi izraisa laimi) (Medne, 2015, 118).

Kvalifikācijas darbā tiks pētīta emocionāla atsaucība 4-5 gadu veciem bērniem. Tādēļ aplūkosim arī emocionālas attīstības **trešās stadijas īpatnības**, kad bērni iekļaujas darbībās, rotaļās, dzīvo tēlu pasaulē. Šajā attīstības stadijā nevajadzētu demonstrēt bērniem, ka viņu darbība ir traucējoša, rotaļas muļķīgas. Bērns var justies vainīgs un tas pāriet uz nākamajām stadijām, un var rosināt agresivitāti un atreibību (Špona, 2004, 32).

Šo emocionālās attīstības stadiju raksturo bērna spēja izprast emocijas. Arī šī kvalitāte, līdzīgi kā

spēja regulēt savas emocijas, parādās jau agrāk - kad bērns sāk atšķirt sevi no cita. Aptuveni piecu gadu vecumā bērns jau spēj novērtēt kā cits jūtas un, ka to ietekmē arī tas, ko jutis vai darījis viņš (Ancāne, 2009, 10).

Bērnu emociju izpausmes ļoti raksturīgas rotaļu laikā. Tā kā galvenais bērna darbības veids pirmsskolā ir rotaļa, tad psihologi bērna rotaļu attīstību aplūko ciešā saistībā ar viņa vispārējo un emocionālo attīstību. Kā raksta I. Suruda, rotaļa:

- rada emocionālo komfortu
- ļauj realizēt sevi
- attīsta iztēli
- ļauj iepazīt pasauli (Suruda, 2001, 5).

Emocionālu un garīgu gandarījumu bērns gūst gan paša izdomātajās rotaļās, gan pieaugušo veidotajās.

Analizējot literatūru par bērnu emocionālās atsaučības veidošanos, var konstatēt, ka pirmsskolas vecuma bērnu emocionālo attīstību raksturo:

- bērna spēja ātri, viegli, elastīgi un emocionāli reaģēt uz dažādiem iespaidiem.
- bērna emocionāla reakcija muzikālās darbības laikā (dziedāšanā, rotālās un c.)

Emocionālā atsaučība ir personības estētisko jūtu un estētiskās gaumes galvenais virzītājspēks.

1.3. Dziedāšana kā muzikālā darbība pirmsskolā

Mūzika ir viens no svarīgākajiem emocionālās atsaučības veidošanas faktoriem pirmsskolas vecuma bērniem. Mūzika spēcīgi iedarbojās uz cilvēku jau viņa dzīves pirmajos gados, ieņem nozīmīgu vietu viņa kopējā kulturālā attīstībā. Tā emocionāli ietekmē cilvēku, liek priecāties un ciest, sapņot un skumt. Mūzika ir emocionālās korekcijas iedarbīgs līdzeklis palīdz ieiet bērnam vajadzīgā emocionālā stāvoklī. Kā atzīmē L. Vigotskis mūzika palīdz veidot bērna emocionālās un intelektuālās psihiķes sfēras vienotību. Tas ir pamats bērna personības harmoniskai attīstībai. Mūzikai ir svarīga estētiskā loma bērna personības attīstībai, pateicoties kurai, viņš mācās dziļāk izprast cilvēka garīgo pasauli, tā arī izpilda audzināšanas lomu, bērns iepazīstina ar tādiem jēdzieniem, kā mīlestība, skaistums un harmonija. Šīs īpašības vislabāk var attīstīt izmantojot dziedāšanu.

Dziedāšana ir tāds muzikālās darbības veids, kura procesā:

- veidojas estētiskā attieksme pret apkārtni, mūziku;
- bagātinās bērna pārdzīvojumi;
- formējas vokālās balss attīstība (Pagraba, 2003, 70).

Pirmsskolā svarīgas ir dažādas muzikālas darbības – dziedāšana, mūzikas instrumentu spēle, mūzikas klausīšanās, muzikāli-ritmiskās kustības.

Pirmsskolā dziedāšana kā darbības veids iekļauj sevī sasveicināšanās dziesmas, rituālas un šūpuļdziesmas, muzikālās rotaļas ar dziedāšanu, vokālās improvizācijas. Dziedāšanas repertuārs iekļauj sevī latviešu vai citu tautu dziesmas, rotaļdziesmas, autoru dziesmas, muzikālās rotaļas ar dziedāšanu un retāk vokālās improvizācijas.

Dziesmas un skaņdarbi pēc emocionālā satura un rakstura aptver lielu jūtu, emociju un pādzīvojumu diapazonu. Atsaucoties uz V. Kaganu, S. Dorošenko atzīst, ka trīs mēnešu vecumā meitenes vairāk reaģē uz melodisku mūziku, bet zēniem labāk patīk ritmizēta mūzika. Normāli attīstīts bērns pirmajos dzīves mēnešos reaģē uz mūzikas raksturu, priecājas vai nomierinās. Reaģē uz mūzikas skaņām ar kustībām, balsi. Pamazām mehāniskās reakcijas kļūst ritmiski organizētas atbilstoši mūzikai. Emocionālā reaģēšana uz mūziku izpaužas dzirdes sajūtu attīstībā un ļauj attīstīt mūzikas izglītību jau no agras bērnības. Šajā periodā jau ir izveidoti muzikālās domāšanas un atmiņas pamati (Dorošenko, 2010, 1).

Otrajā dzīves gadā mūzikas uztveršanas laikā bērni demonstrē spilgti kontrastējošas emocijas: jautra animācija vai mierīgs garastāvoklis. Bērns spēj atšķirt vispārējo mūzikas noskaņu un uztver tās emocionālo saturu.

Trešajā un ceturtajā dzīves gadā sakarā ar uzmanības nestabilitāti bērni labāk uztver nelielus gabalus, kas ir spilgti attēloti, jo īpaši dziesmās. Viņi spēj ļoti aktīvi reaģēt uz mūziku, klausīties intonāciju, dziesmu noskaņu, aktīvi piedzīvot un reproducēt intonāciju.

Vācu pedagogs P. Mihels (Michel P.) atzinis, ka izšķirošais muzikālās attīstības sagatavošanas periods ir pirmie 3 dzīves gadi. Uzsākot savlaicīgu muzikālo attīstību, līdz pirmsskolas vecumam bērna muzikālās spējas - dzirde, ritms, atmiņa sasniedz noteiktu līmeni (Michel, 1973, 18).

Piektajā dzīves gadā bērniem jau parādās emocionāla stabilitāte, bērni ļoti spilgti, enerģiski un jautri reaģē uz deju melodiju. Viegla rakstura darbi padara tos mierīgākus. Ir izteikta interese par darba saturu, rodas jautājumi, kas rodas no vēlmes uzzināt, kas ir mūzika.

Sestajā un septītajā dzīves gadā, balstoties uz zināšanām un iespaidiem, kas saņemti par mūziku, bērni var ne tikai atbildēt uz jautājumu, bet arī patstāvīgi raksturot mūzikas darbu, izprast tā izteiksmes līdzekļus un sajūst dažādus mūzikas noskaņojumus. Bērns spēj pilnīgi uztvert mūzikas tēlu, kas ir ļoti svarīgi vides estētiskās attieksmes izglītošanā.

Arī M. Zelmene ir pētījusi bērna muzikalitātes attīstību un nonākusi pie secinājuma, ka secība varētu būt šāda:

- 26. grūtniecības nedēļā auglis sāk dziedāt;
- 2-4 mēnešu vecumā bērns spēj atšķirt 17 toņus;
- 4-5 mēnešu vecumā bērns reaģē uz emocionālo mūziku. Šajā laikā māmiņai jāsāk dziedāt;
- 6 mēnešus vecs bērns sevi iemidzina;
- 9 mēnešos sāk uztvert ritmu;
- Līdz 1 gada vecumam bērns cenšas atdarināt dziedošo intonāciju;
- Līdz 2 gadu vecumam eksperimentē un imitē ritmu;
- Līdz 3 gadu vecumam bērns viens pats dzied frāzes;
- Līdz 4 gadu vecumam pats sacer dziesmiņas;
- 4-6 gadu vecumā parādās individuālās spējas un talants;
- Labas muzikālās spējas parādās 5-7 gadu vecumā (Zelmene, 2008, 4).

Mūzikas pedagogs D. Zariņš uzskata, ka liela loma bērnu muzikālajā attīstībā ir ģimenei. Tā rada pirmos nosacījumus bērna muzikalitātei. Ir pazīstamas vairākas mūziķu ģimenes Latvijā - brāļi Jurjāni, brāļi Mediņi, Vīgneru dinastija, u.c. Kā atzīst D. Zariņš: "Sākumā ir jāgrib vecākiem, bērna vēlēšanās veidosies pakāpeniski, praktiskās darbības rezultātā. Protams, te nozīmīga būs arī skolotāja loma" (Zariņš, 2003, 102).

O. Radinova norāda, ka bērna uztvere agrajā bērnībā ir lēna, tādēļ pieaugušajiem jādzied vismaz divas vai trīs reizes lēnāk, nekā norādīts dziesmas tempa apzīmējumā. Mūzikas nodarbībās ieteicama klusa dziedāšana, lai saudzētu balss saites. Ilgstoša dziedāšana var nogurdināt un izraisīt nepatiku pret dziedāšanu. Pirmsskolā būtu nepieciešams apgūt balss aparāta, elpas un skaņas veidošanas pamatprasmes. Dziedāšana stimulē muzikālās dzirdes uztveri, veicina sakarus starp dzirdi un balsi, ietekmē intelektuālās un citas spējas, dod iespēju aktīvi darboties, un ir pašapliecināšanās līdzeklis muzikālajā darbībā. Precīza skaņu intonēšana dziedāšanas laikā liecina par izveidotiem dzirdes priekšstatiem (Radinova, 1994, 35).

A. Žeigurs uzskata, ka tad, kad bērns mēģina atdarināt kaut ko līdzīgu dziedāšanai, būtu svarīgi izrādīt prieku un emocionāli mudināt bērnu censties vēl vairāk (Žeigurs, 1993, 14).

Muzikālajā darbībā notiek mijiedarbība starp domāšanu, emocijām, radošo iztēli, uzmanību, gribu un muzikalitātes attīstību. Ievērojot bērnu individuālos dotumus, tieksmes un intereses, tiek sekmēta muzikālo spēju attīstības kvalitāte (Radinova, 1994, 34).

Izvēloties dziesmas dziedāšanai, jāraugās, lai tās būtu piemērotas bērnu balss diapazonam un attīstības līmenim. Liela uzmanība ir pievēršama bērnu stājai. Viņiem ir jāšēž augumam atbilstošos krēslos, neatspiežoties pret atzveltni un rokas turot brīvi klēpī. Ja bērni dzied stāvus, viņiem stingri jābalstās uz abām kājām un rokas jātur gar sāniem (Apare, Kvieste, Rozīte, 1974, 23 lpp.). Šīs autore

pie metodiskajiem norādījumiem atzīmējušas, ka bērni jāmāca dziedāt dabiskā, skanīgā balsī un pareizi ieelpot starp muzikālajām frāzēm.

Mūzikas pedagogs A. Eidiņš pie metodiskajiem norādījumiem piedāvā metodi, kā īsā laikā var gūt pirmo ieskatu par katra bērna dzirdi un dziedāšanas spējām. Visiem grupas bērniem vajadzētu nodziedāt vienu un to pašu motīvu. Piemērotākās skaņas būtu *si* un *sol#* vai *do* un *la*. Šīs skaņas skan viegli un nepiespiesti (Eidiņš, 1974, 33).

B. Brice uzsver, ka viens no bērniem viesaistošākajiem muzikālās darbības veidiem ir elementārā muzicēšana, kuru šādi ir noformulējis K. Orfs. Tās pamatelementi ir:

- ritms,
- tembrs,
- dinamika,
- melodija (Brice, 2013, 43).

Elementārās muzicēšanas veidi ir daudzveidīgi. Muzicēt var:

- individuāli,
- ansablī,
- dziedāt,
- dejot,
- iet rotaļās.

Ar skaņu efektiem var papildināt pasakas, dzejoļus vai dramaturģiskus (Brice, 2013, 44).

Pateicoties elementārās muzicēšanas daudzveidīgajām iespējām, nodarbību mērķus un uzdevumus vajadzētu izvirzīt dažādus:

- apgūt kāda noteikta instrumenta spēli;
- saklausīt un atpazīt dažādus skaņu rīkus;
- spēlēt tikai pēc skolotāja norādēm;
- apgūt 2/4 taktēšanas prasmi, utt. (Brice, 2013, 45).

Lai bērni varētu veiksmīgi apgūt daudzveidīgās muzicēšanas iespējas, vispirms būtu jāapgūst vokālās iemaņas. Pēc A. Eidiņa domām, vokālo iemaņu attīstīšana ietver:

- ķermeņa stājas nostiprināšanu,
- elpošanas un dikcijas attīstīšanu,
- pareizas skaņas veidošanu.

Šajā procesā vienlaikus un saskaņoti darbojas visi orgāni. Mācot dziedāt, vienlaikus tiek attīstīts visu vokālo iemaņu komplekss (Eidiņš, 1974, 25).

Arī N. Pagraba uzskata, ka pareiza elpa nodrošina precīzu dziedāšanu. „Bērni jāradina

dziedāšanas laikā ieņemt ērtu un dabisku ķermeņa pozu”. Pareizi attīstot muzikālo dzirdi un vokālās iemaņas, uzsver N. Pagraba, bērni tiek pasargāti no kliegšanas un balss saišu pārpūles. „, Skanīga un gaisīga dziedājuma izveidošanās attīsta nepiespiestu skaņas izveidi, artikulāciju, elpu” (Pagraba, 2003, 69).

Dziedot bērni mācās pareizi elpot ar vēderu, nevis ar krūtīm. Tā liek mutes muskuļiem strādāt citādāk, arī atslābina tos, tādējādi bērni trenējas pareizā skaņu izrunā (Putniņa, 2011, 6).

Tā tad varam secināt, ka dziedāšana ir muzikālu skaņu radīšanas māksla ar balsi, kurai, atšķirībā no runāšanas, ir raksturīga tonalitāte un ritms. Dziedāšanas repertuārs iekļauj sevī latviešu vai citu tautu dziesmas, rotaļdziesmas, autoru dziesmas, muzikālās rotaļas ar dziedāšanu un retāk vokālās improvizācijas. Pirmsskolā ir nepieciešams apgūt balss aparāta, elpas un skaņas veidošanas pamatprasmes. Dziedāšana stimulē muzikālās dzirdes uztveri, veicina sakarus starp dzirdi un balsi, ietekmē intelektuālās un citas spējas, dod iespēju aktīvi darboties, un ir pašapliecināšanās līdzeklis muzikālajā darbībā. Precīza skaņu intonēšana dziedāšanas laikā liecina par izveidotiem dzirdes priekšstatiem. Svarīgi attīstīt bērniem dziedāšanas (vai vokālas) iemaņas –stāja, elpošana, dikcija, pareizas skaņas veidošana.

1.3.1. Dziedāšana kā līdzeklis bērnu emocionālās atsaucības sekmēšanā

Pirmsskolas izglītības programmā ir uzsvērts: ”Muzikālā audzināšana ir estētiskās audzināšanas sastāvdaļa. Tās uzdevums - attīstīt bērna muzikālās spējas un radošās dotības, izraisīt emocionālu atsaucību pret mūziku, veidot mūzikas uztveri, muzikālo dzirdi, ritma izjūtu, izkopt māksliniecisko gaumi”. (Valsts izglītības satura centrs, 2010, 26).

M. Zelmene norāda, ka muzikālās attīstības pamatā ir dziedāšana. Dziesmu piedāvājums ir ļoti bagātīgs. Skolotājam tikai vajadzētu izvēlēties bērnu vecumam un attīstībai piemērotākās dziesmas (Zelmene, 2008, 3).

Mūzikas pedagogs D. Zariņš uzskata, ka Latvijā muzikālā audzināšana vienmēr bijusi augstā līmenī. Kā liecina folklorā, senatnē jaunā paaudze dzīves pieredzi un zināšanas ieguva no dziesmām (Zariņš, 2003, 8).

Latviešu nacionālās mūzikas kultūras pamatlicējs Jurjānu Andrejs atzīmēja, ka ikkatri tautai ir sava mūzika un tā rada tautas attīstības pakāpi. “Lai gan latviešiem, sešu simtu gadu laikā dzimtbūšanā dzīvojošiem, tautas mūziku nomāca un svešu uzmāca, tad tomēr tiem līdz šai baltai dienai ir sava mūzika. Tā ir saglabājusies pateicoties mutvārdu daiļradei, kur dzeja un mūzika savienojas vienā veselā. Tas vārds “dziesma” latviešiem nenožīmē vis vai mūziku vai dzeju vien, bet abas kopā,

neraisāmā saitē” (Jurjāns, 1980, 17).

Kā atzīst L. Kriumane un M. Marnauza, mūzika tiek uzskatīta par visemocionālāko no visām mākslām. Tāpēc liela vērība jautājumiem par emociju attīstību mūzikas apguves procesā tiek pievērsta Latvijā 20. un 21. gs. mijā. Zinātnieki un mūzikas pedagogi savos pētījumos pievērsušies ar mūziku saistīto emociju izpētei, tomēr, kā atzīst autores, dziļu pētījumu emociju jomā ir maz (Kriumane, Marnauza, 2006, 22).

Tā kā dziedāšana ir aktīvs process, viens no līdzekļiem, kas palīdz attīstīt emocionālu reakciju uz dziesmu, ir kustība (roku kustība, deja utt.). Ritma izjūtas attīstības rādītāji ietver kustību atbilstību mūzikas raksturam un ritmam, kustību izteiksmīgumam (Palavandašvili, 1995, 3).

Ir svarīgi, lai dziesmas saturs būtu pieejams bērniem, izraisot **emocionālu reakciju**. Mūzikas saturu var papildināt ar dažādiem palīg līdzekļiem, kas ir saprotami bērniem: dabas materiāli, pasakas, dzīvnieku attēli. Dziesma bērņus ietekmē tad, ja tā ir skaisti, emocionāli nodziedāta (Dorošenko, 2010, 4).

O.P. Radinova uzskata, ka skolotājam pastāvīgi jāpārlicinās, vai bērnu darbības atbilst mūzikā paustajam noskaņojumam, izmantojot kustības, vārdu, tembru izvēli (Radinova, 2005, 4).

Viens no mūzikas pedagogu darbības mērķiem, pēc L. Mackēvičas domām, ir- palīdzēt bērniem ieklausīties dziesmas saturā. Autore iesaka izvēlēties tādu muzikālo materiālu, lai ...”atbilstošo emocionālo noskaņojumu panāktu tieši ar mūzikas izteiksmes līdzekļu izpratnes palīdzību, jo emocionālā atsaucība mūzikai var izveidoties tikai uz īstu mākslas darbu pamata” (Mackēviča, 2001, 38).

Mūzikas tēlos atklātās emocijas V. Holopova skaidro kā “tematiskās”, ar mākslas tēlu saistītās emocijas. Atšķirībā no dzīves emocijām, mūzikā izteiktās ir nosacītas, simboliskas, iluzoras, tām nepieciešama indivīda iztēle (pēc Kriumanes, Marnauzas, 2006, 25).

Kā uzskata A. Līduma, dziedot dziesmas par rotaļlietām vai dzīvniekiem, bērnu iztēle tiek stimulēta ar vizuāliem tēliem, tādējādi rosinot fantāziju (Līduma, 2016, 3). Iztēle ir psihiska norise jauna priekšstata radīšanai jaunrades procesā (Skujiņa, 2000, 76). Savukārt V. Holopova atzīst, ka iztēle ir kā “tilts uz tēlu, attēlu, valodu, uz visu to, kas saistās ar mākslas izteiksmes līdzekļiem “ (pēc Kriumanes, Marnauzas, 2016, 25).

Mūzikas pedagoģe E. Putniņa uzskata, ka dziedāšana attīsta tēlaino domāšanu, jo katra dziesma jāizstāsta kā stāsts, jāiejūtas tās darbībā un tekstā (Putniņa, 2011, 7).

A.Žeigurs ir secinājis, ka bērniem līdz pat 6 gadu vecumam rodas interese par muzikālu darbošanos un atbilstīgi mūzikai, bērni izrāda spilgtas emocijas – pauž dzīvesprieku, jautru vai mierīgu noskaņu (Žeigurs, 1993, 17).

Bērns var, klausoties mūziku, izpildīt dziesmas un deju kustības, rīkojoties atbilstoši mūzikā paustajām emocijām. Kovacs atsaucoties uz B. Teplovu min trīs argumentus par labu šim apgalvojumam:

1. Atpazīstot melodiju, "izšķirošā loma pieder emocionālajam signālam, kas ir saistīts ar jebkuru mūzikas tēmu ... un šis emocionālais signāls var tikt tik smalki diferencēts, ka tas ļauj atpazīt jebkādas izmaiņas mūzikas tēmās" ;
2. "Cilvēki (un jo īpaši bērni) ar vājām dzirdes reprezentācijām, kas nevar pareizi dziedāt un uztvert ar dzirdi, ļoti labi atpazīst melodijas";
3. Bezjēdzīgu skaņu secība, tiek atveidota daudz vieglāk, nekā tiek atzīts (Kovacs, 1916.).

Dziedāšanas procesā emocionāla atsauces izpaužas šādi:

- bērns dzied, saprotot dziesmas saturu, dziesmas personāžu raksturus;
- pauž savas emocijas izteiksmīgā dziedājumā, pardzīvojot dziesmas emocionālo saturu;
- emocionālā atsauce saskatāma acu skatienā, kustībās, mimikā, žestos (Putniņa, 2011,5).

Lai veiksmīgi novadītu muzikālo nodarbību un veicinātu bērnus emocionāli atsaukties, pārdzīvot mūziku, B. Brice piedāvā skolotājam ievērot konkrētus priekšnosacījumus. Tie ir šādi:

- bērnu vecumam, spējām un interesēm atbilstošs repertuārs;
- mērķa izvēle prasmju un iemaņu attīstībai;
- bērnu kustību attīstības līmenis;
- darbību periodiska maiņa;
- mūzikas klausīšanās (Brice, 2010, 16).

Runājot par emocionālo atsauces, nevaram nepievērst uzmanību pedagoga personībai, kurai ir ļoti liela nozīme bērnu emocionālās atsauces veidošanā.

Arī B. Brice atzīmē: "Mūzikas nodarbībās liela nozīme ir pašas muzikālās audzinātājas emocionālajām spējām, jo cilvēki, kuri paši spēj sajūsmināties, spēj sajūsmināt un aizraut arī citus" (Brice, 2010, 8).

Arī A. Eidiņš uzskata, ka bērnu emocionālo izjūtu izraisīšanu sekmē kā dziesmas melodija, tā arī skolotāja rīcība, viņa personība, pedagoģiskais talants (Eidiņš, 1974., 45).

Kvalifikācijas darba autore ir novērojusi, ka līdzās pedagoģiskajai atbildībai par emocionālo klimatu muzikālo nodarbību laikā novērojami traucējumi, kuri ietekmē muzikālo nodarbību kvalitāti:

- liels bērnu skaits nodarbībās (līdz 22 bērniem vienlaicīgi);
- grupās ir bērni ar uzvedības traucējumiem;
- pārguruši bērni (intensīvas nodarbības pie galda);
- ilglaicīga pirmsskolas iestādes neapmeklēšana.

Šie faktori bieži ietekmē bērna emocionālo atsaucību, emocionālo pārdzīvojumu.

Pēdējos gados pētnieki A. Katinene (1994.), O. Radinova(1994.), B. Teplovs (1985.), B. Brice (2010.), V. Anisimovs (2011.), A. Līduma (2016.) u.c. atzīmē, ka, radot noteiktus psiholoģiskos un pedagoģiskos apstākļus bērni, atbildot uz mūzikā pausto pārdzīvojumu un pienācīgi uztverot tā saturu, izmanto veselu emociju paleti.

Tātad, lai veicinātu bērnu emocionālo atsaucību muzikālās nodarbībās, ir nepieciešams radīt viņu vajadzībām atbilstošus apstākļus. Lai bērnam būtu vēlēšanās darboties mūzikas nodarbībās, skolotājam jāapgūst prasme rosināt emocionālo atsaucību. Pedagogam ir jāvēro grupas kopējais noskaņojums, lai varētu vadīt mūzikas apguves procesu, emocionāli līdzdarbojoties visās rotaļās un dziesmās. Tikai tad būs iespējams sagaidīt emocionālo atsaucību no bērnu puses.

Emocionālās atsaucības veicināšanas iespēju noskaidrošanai bērnu muzikālā darbībā tika veikts empīrisks pētījums, kas aprakstīts 2. nodaļā.

2. Pirmsskolas bērnu emocionālās atsaucības veidošanas iespējas dziedāšanas procesā

2.1. Empīriskā pētījuma metodoloģiskais apraksts

Empīriskā pētījuma laikā tika novērotas 4-5 gadus vecu bērnu emocionālās atsaucības sekmes un grūtības muzikālās rotaļās ar dziedāšanu un dziedāšanas laikā. Pētījuma gaitā tiks pārbaudīta **hipotēze**, ka 4-5 gadu vecu bērnu emocionālās atsaucības veicināšana dziedāšanas procesa laikā būs sekmīga, ja nodarbībās:

- tiks veidota emocionāli labvēlīga vide;
- tiks ievērotas bērnu vecumposmu īpatnības;
- skolotājs izmantos dažādus metodiskos paņēmienus.

Pamatojoties uz pētnieciskā darba hipotēzes nosacījumiem izstrādāti **empīriskā pētījuma uzdevumi**:

- novērot un analizēt bērnu emocionālās atsaucības izpausmes dziedāšanas laikā un noteikt viņu līmeni;

- atlasīt muzikālo repertuāru, kas atbilst bērnu vecumposmam un viņu emocionālām īpatnībām;
- veikt izmēģinājuma darbu, lai veicinātu emocionālo atsaucību bērniem;
- noteikt izmaiņas bērnu emocionālā atsaucībā pēc izmēģinājuma darba;
- apkopot pētījuma rezultātus.

Empīriskais pētījums sastāv no diviem posmiem:

I posms - pedagoģiskie novērojumi (laika posms – 2018. gada februāris)

II posms - izmēģinājuma prakse (laika posms no 2018. gada maija līdz 2018. gada oktobrim).

Praktiskajā pētījumā tika izmantotas šādas metodes:

- pedagoģiskais novērojums;
- bērnu darbības analīze;
- izmēģinājuma prakse.

Pedagoģiskais novērojums ir pedagoģiska metode, ar kuras palīdzību pētniecības rezultāts tiek iegūts tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos.

Pedagoģiskā novērošana var būt:

- atklāta, kad audzinātāja novēro skolēnu darbību un viņi ir informēti par to;
- slēpta, kad audzinātāja izmanto tādas novērošanas iespējas, ka paši audzēkņi nenojauš par šo procesu.

Pedagoģiskā novērošana var būt tieša un netieša. Tieša pedagoģiskā novērošanas procesā audzinātāja novēro audzēkņus un viņu darbību tiešā uztveres ceļā, netiešās novērošanas process tiek izmantots kā palīgmetode audzēkņu novērošanai.

Atkarībā no ilguma var būt īslaicīga un ilglaicīga novērošana. Īslaicīga pedagoģiska novērošana notiek vienas stundas vai viena pasākuma norises laikā. Ilglaicīga pedagoģiska novērošana notiek vismaz viena mācību semestra vai ilgāka laika ietvaros. (Vorobjovs, 1996, 115).

Bērnu darbības analīze ir metode, kura ir informācijas vākšanas process par bērna uzvedību tajā laikā, kad bērns rotaļājas ar citiem bērniem vai veido saskarsmi ar pieaugušo. Vērojums var būt atsvešināts un iekļaujošs. Atsvešinātā vērojuma laikā pieaugušie cenšas neiejaukties bērna darbībās. Iekļaujošais vērojums pieļauj kopīgas rotaļas, jautājumu iespēju, uzdevumus bērnam no pieaugušā puses. Pirmais vērojuma veids sniedz izpratni par aktuālās attīstības līmeni, otrais vērojuma veids palīdz noskaidrot tuvākās attīstības zonu. Bērna vērojuma pamatā ir cieņa pret bērna personības unikalitāti un veselumu, bērna individuālo īpatnību izpratne un pieņemšana (Orlovs, 1982, 153).

Izmēģinājuma prakse ir metode, kas palīdz pārbaudīt un novērtēt pedagoga kompetenci un pilnveidot to (Twinning Prakses novērojumi, 2016). Izmantojot šo metodi, kvalifikācijas darba autore varēja pārbaudīt savus pedagoģiskus paņēmienus un metodes bērnu emocionālās atsaucības veicināšanā.

Empīriskais pētījums tika veikts X pirmsskolas izglītības iestādē. Tajā piedalījās 17 bērni vecumā no 4-5 gadiem. Šajā pētījumā autori atbalstīja iestādes metodiķi, grupas audzinātāja, kuras palīdzēja novērot un fiksēt bērnu emocionālās izpausmes, mūzikas skolotāja, piedaloties muzikālajās rotaļās un dziesmu dziedāšanā, rādot pozitīvu un radošu piemēru visās notiekošajās darbībās.

Empīriskā pētījuma plāns:

I posms:

- intervija ar metodiķi un mūzikas skolotāju (mācību plāns, nodarbību saturs, emocionālās atsaucības attīstības realizācija);
- pētījuma grupas novērtējums pirms izmēģinājuma prakses (novērtējums pēc kritērijiem).

II posms:

- atlasīt muzikālo repertuāru, kas atbilst bērnu vecumposmam un viņu emocionālām īpatnībām;
- praktiskā izmēģinājuma darbība - sagatavotas 4 nodarbības, kurās izmantotas dažādas dziesmas, veltītas emociju atpazīšanai un emocionālajai atsaucībai;
- pētījuma grupas novērtējums pēc izmēģinājuma prakses;
- rezultātu analīze un interpretācija (datu analīze/ kvantitatīvo datu salīdzinājums pētījuma sākumā un beigās, kvalitatīvo pētījumu apraksts).

2.2. Empīriska pētījuma konstatējošais posms

Empīriska pētījumā darba autore veica interviju ar iestādes metodiķi un mūzikas skolotāju, vēroja bērnu darbību dziedāšanas procesā (pedagoģiskais novērojums).

Intervija ar iestādes metodiķi un mūzikas skolotāju

Intervijā tika uzdoti 4 jautājumi (sk.10. pielikumu).

1. Kā sagatavot bērnus muzikālai nodarbībai, lai bērni nodarbības laikā gūtu pozitīvas emocijas?

- Laicīgi informēt bērnus par muzikālo nodarbību norises laikiem, par to, kas no bērniem tiek gaidīts nodarbības laikā, kāds ir tās mērķis. Ne mazāk svarīgi ir radīt pozitīvu attieksmi pret muzikālajām nodarbībām un radoša darbošanās visas nodarbības laikā.
- Labākais paraugs un iedvesmas avots bērniem veiksmīgai nodarbībai ir pats pedagogs. Esi pati priecīga, aktīva, sajūsmināta par visām norisēm. Nodarbības jāiesāk ar kādu sasveicināšanās dziesmiņu, rotaļlietu vai pati skolotāja iejūtas kādā tēlā.

2. Kāpēc ir svarīgi ievērot vecumposmu īpatnības, izvēloties bērniem dziesmas?

- Lai bērni izprastu dziesmas tekstu, saprastu, par ko viņi dzied. Tas savukārt nodrošina ilgstošāku interesi un uzmanības noturību un rada vairāk pozitīvas emocijas.
- Izvēloties mācāmo dziesmu, jāņem vērā bērna muzikālās attīstības līmenis, vecums un intereses. Muzikālam repertuāram ir būtiska nozīme bērna audzināšanā un muzikālās gaumes veidošanā.

3. Kāpēc ir svarīgi izmantot dažādus metodiskus paņēmienus dziedāšanā?

- Protams, ir ļoti svarīgi izmantot dažādus metodiskus paņēmienus nodarbības laikā, it īpaši dziedāšanā, jo, darbības (metožu) maiņa pirmsskolas vecumā nodrošina nepārtrauktu uzmanības noturību, ieinteresētību no bērnu puses, kas savukārt vairākumā gadījumu garantē arī disciplīnu un pozitīvas emocijas dziedāšanas laikā.
- Jā, noteikti jāmaina dažādi metodiskie paņēmieni, lai bērni izjūt ieinteresētību, radošu aktivitāti, personiskās līdzdalības nozīmīgumu, varot piedalīties procesā, baudot zināmu izvēles brīvību.

- Tas ļoti lielā mērā attiecas uz dziedāšanu. Dziesmas var piedāvāt bērniem dziedāt ar skaņu rīkiem vai spēlējot skanošos žestus, vai ar kustībām.

4. Kas ir svarīgākais repertuāra izvēlē, lai veicinātu bērnu emocionālo atsaucību?

- Ļoti svarīgi ievērot bērnu vecumposma īpatnības, bērnu intereses un arī gadskārtu ieražu svētkus.
- Dziesmām jābūt aktuālām, interesantām. Protams, nepieciešams, lai dziesmas atbilst bērnu vecumposmam un tām ir bagāts muzikāls saturs. Tas savukārt dos iespēju bērniem emocionāli pardzīvot dziesmu.

Analizējot intervijas jautājumu atbildes, kvalifikācijas darba autore nonākusi pie secinājuma, ka intervējamo domas saskan ar teorētiskajā daļā paustajām B. Brices, V. Anisimova, A. Eidiņa, B. Teplova u.c. mūzikas speciālistu atziņām. Tika ņemts vērā iestādes metodiķes, muzikālās audzinātājas un speciālistu ieteikumi, kas izmantoti ikdienas darbā; pārbaudītas teorētiskās atziņas praktiskā pētījumā.

Pedagoģiskais novērojums

** Ētisku iemeslu dēļ empīriskā pētījumā bērnu vārdi tika mainīti.*

Lai varētu veikt pedagoģisko novērojumu, kvalifikācijas darba autore izvēlējās vecākā pirmsskolas vecuma grupu.

Grupas raksturojums: bērni jūtās labi apkārtējā vidē. Dažreiz situācija grupā ir nemierīga. Zēni mēdz izrādīt negatīvu attieksmi. Meitenes konkurē savā starpā par līdera pozīcijām. Daži nespēj kontrolēt savas negatīvās emocijas (dusmas, niknumu). Daļa bērnu ievēro citu cilvēku emocijas un intereses, zina nosaukt citu cilvēku emocionālus stāvokļus – dusmīgs, priecīgs, noskumis. Viņiem ir vēlme palīdzēt pārvarēt negatīvās emocijas – samīļot, pažēlot.

Emocijas ir nepieciešamas bērniem ikdienas dzīvē. Emocionālo pārdzīvojumu bagātība palīdz bērniem dziļāk izprast notiekošo, daudz smalkāk izjust citu cilvēku pārdzīvojumus un veidot starppersonu attiecības, veicina labāk iepazīt pašam sevi, savas iespējas.

Lai novērotu bērnu emocionālās atsaucības izpausmes rotaļu ar dziedāšanu un dziedāšanas laikā, darba autore izstrādājusi kritērijus, kas atspoguļoti (sk.1.tabulā). Šajā tabulā norādīti arī vērtēšanas punkti un noteikti emocionālas atsaucības līmeņi.

1. tabula. Emocionālās atsaucības kritēriji un līmeņi

VĒRTĒŠANAS PUNKTI UN LĪMEŅI	KRITĒRIJI UN RĀDĪTĀJI	
	Emociju izpausmes dziedāšanas laikā	Emociju atpazīšana un mūzikas rakstura izpratne
3 punkti - augsts emocionālās atsaucības līmenis	Emocionālas izpausmes ir spilgtas (mīmika, žesti, poza, acu skatiens) un atbilstošas mūzikas saturam	Emocijas atpazīst, var tās nosaukt un paskaidrot dziesmas vai rotaļas personāžu emocionālo stāvokli saistībā ar mūzikas raksturu
2 punkti - vidējs emocionālās atsaucības līmenis	Emocionālas izpausmes ir daļēji novērojami (mīmika, žesti, poza, acu skatiens) un daļēji atbilst mūzikas saturam	Emocijas atpazīst daļēji, var tās nosaukt un paskaidrot dziesmas vai rotaļas personāžu emocionālo stāvokli saistībā ar mūzikas raksturu tikai ar audzinātājas palīdzību
1 punkts - zems emocionālās atsaucības līmenis	Emocionālas izpausmes nav novērojami vai ir vāji (mīmika, žesti, poza, acu skatiens) un neatbilst mūzikas saturam	Emocijas neatpazīst, nevar tās nosaukt un paskaidrot dziesmas vai rotaļas personāžu emocionālo stāvokli saistībā ar mūzikas raksturu pat ar audzinātājas palīdzību

Pedagoģiskā novērojuma laikā kvalifikācijas darba autore izmantoja dziesmas:

1. *Mākonīši* (sk.1. pielikums) .
2. *Krāsainais lietutiņš* (sk.2.pielikums) .
3. *Lietussargu paņemsim* (sk.3.pielikums) .
4. *Ir jau visi mūsu bērni sanākuši te* (sk.4.pielikums) .

Pirmā dziesma “Mākonīši”

Atbilstoši gadalaikam tika gatavota dziesma ar kustībām un izmantoti krāsainie lakatiņi zilā un sārtā krāsā. Sākotnēji bija paredzēts, ka bērni maina lakatiņus atkarībā no dziesmā minētās krāsas. Darba procesā tas izrādījās par sarežģītu. Krišjānis, Voldemārs, Žans, Jēkabs nespēja parādīt lakatiņu atbilstošu dziesmas tekstam (*zems emocionālās atsaucības līmenis*). Terēze, Anna, Paula S., Anrijs nespēja noturēt uzmanību un koncentrējās uz lakatiņiem, mētāja, burzīja tos (*zems emocionālās atsaucības līmenis*). Alise, Rūdolf, Annija tikai dziedāja, jo viņiem ir ļoti labi attīstīta muzikālā dzirde (*vidējs emocionālās atsaucības līmenis*). Valters un Deivids vispār nepiedalījās un dusmīgi lūkojās caur pieri (*zems emocionālās atsaucības līmenis*). Paula B., Grieta, Bruno, Dārta ar prieku dziedāja un darbojās ar lakatiņiem atbilstoši dziesmas tekstam (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Skolotāja veica izmaiņas un ierosināja bērniem iedalīt pa vienam lakatiņam – meitenēm sārtos, zēniem zilos. Tādējādi tika panākta koncentrēšanās uz noteiktu darbību un bērniem uzdevums kļuva saprotamāks. Bērni emocionāli iejutās sārtā vai zilā mākonīša lomā. Krišjānis, Voldemārs, Žans, Jēkabs ar prieku darbojās ar zilajiem lakatiņiem, viņu piemēram sekoja Valters (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Terēze, Anna, Paula S. pauda prieku par sārto lakatiņu un Alise, Rūdolf, Annija arī sāka rotaļāties ar lakatiņiem atbilstoši dziesmas tekstam (*vidējs emocionālais līmenis*). Paula B., Grieta, Dārta (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*) ar sajūsmu pieņēma jaunus noteikumus. Tikai Deivids atteicās sadarboties un visu vēroja no malas (*zems emocionālās atsaucības līmenis*).

Tad skolotāja uzdeva jautājumus par dziesmas emocionālo saturu:

- *par ko šī dziesma stāsta?*
- *Kādi ir sārtie mākonīši?*
- *Kādi ir zilie mākonīši?*

Bērni varēja nosaukt mākonīšu īpašības un emocionāli pastāstīt, kā jūtās sārtie un kā jūtās zilie mākonīši. Tomēr Valteram un Anrijam tas sagādāja grūtības (*zems emocionālās atsaucības līmenis*). Deivids nevēlējās atbildēt ne uz vienu no jautājumiem. Tikai tad, kad skolotāja pienāca pie Deivida un uzdeva jautājumus klusā balsī, pieturot pie rokas, zēns negribīgi atbildēja par to, kā jūtās zilie mākonīši (*zems emocionālās atsaucības līmenis*).

Otrā dziesma “Krāsainais lietutiņš”

Šī dziesma bērniem ļoti patika, jo bija daļa no integrētās nodarbības. No rīta bērni ar guaša krāsām krāsoja lietutiņu vizuālās mākslas nodarbībā. Uz mūzikas nodarbību viņi ieradās emocionāli sagatavoti. Dziesma papildināja bērnu vizuālo uztveri ar emocionālo prieku.

Nodarbībā izmantoja dažādas krāsas skaneklīšus ar pildījumu:

- Dzeltens-manna;
- Zils- rīsi;
- Zaļš-zirņi;
- Sarkans-pupas.

Bērniem tika izdalīti skaneklīši un atkarībā no dziesmā minētās krāsas tie bija jāskandina. Ar lielu interesi bērni klausījās dziesmu un centās skandināt nosauktās krāsas skaneklīti. Vislielāko emocionālo prieku izraisīja dziesmas noslēgums, kad skanēja visi skaneklīši kopā. Bērnu emocionālā reakcija uz dziesmu bija spilgta. Par to liecināja bērnu priecīgās sejas, izrādītā interese, uzmanības noturīgums, koncentrētais acu skatiens. Lai noskaidrotu, kā bērni uztvēruši dziesmu, skolotāja uzdeva jautājumus par dziesmas emocionālo saturu un mūzikas rakstura izpratni.

- *Kāds saturs ir dziesmai? (priecīgs vai bēdīgs)*
- *Kā dziesma skan sākumā?*
- *Kā dziesma skan beigās?*

Lielākā daļa bērnu spēja nosaukt dziesmā pausto noskaņojumu. Paula S. un Grieta ļoti emocionāli dalījās pārdomās, kā jūtās bērns, kad kaut ko ļoti gaida (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Alise, Rūdolfis, Annija, Dārta, Anna, Bruno arī piekrita meiteņu emocionālajam pārdzīvojumam (*vidējs emocionālās atsaucības līmenis*). Valters un Deivids nevarēja nosaukt nevienu no emocijām pat ar skolotājas palīdzību (*zems emocionālās atsaucības līmenis*). Žans, Jēkabs, Voldemārs, Anrijs, Terēze, Krišjānis, Paula B. ne īpaši aktīvi dalījās savās emocijās (*vidējs emocionālās atsaucības līmenis*).

Trešā dziesma “Lietussargs”

Atbilstoši laika apstākļiem tika veidota muzikālā nodarbība par lietu. Dziesma un pirkstiņu rotaļa bija izvēlētas kā integrētās nodarbības turpinājums. Mūzikas skolotāja noklāja uz grīdas zilu lielu drānu. Sākumā visi bērni sasēdās zemē aplītī un skaitīja pirkstiņu rotaļu ar kustībām (sk.9. pielikumu). Tad skolotāja piedāvāja bērniem iemērkāt kāju “peļķē”. Purināja kāju un sauca: “*Ai, cik slapjš!*”. Tad iemērcēja peļķē otru kāju, tad vienu roku, tad otru roku, vienu plaukstu, otru plaukstu, katru reizi purinot un saucot: “*Ai, cik slapjš!*”. Skolotāja ierosināja pārvērst “peļķi” par “lietussargu”. Bērni pieķērās pie drānas malas ar abām rokām un dziesmas nobeigumā visi palīda zem drānas. Visi bērni ļoti emocionāli reaģēja uz notiekošo. Viņi spēja iztēloties gan peļķi, gan lietussargu. Sajūtu līmenī iztēlojās, ka rokas un kājas kļuvušas slapjas. Paula S., Grieta, Alise, Rūdolfis, Annija, Dārta sāka slaucīt viens otram un paši sev rokas un kājas, it kā tās būtu slapjas, dziedāja izjusti dziesmu un priecājās par “lietussargu” (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Paula B., Bruno, Valters, Anrijs piedalījās dziesmas dziedāšanā, bet īpašas emocijas neizrādīja (*vidējs emocionālās atsaucības*

līmenis). Krišjānis, Voldemārs, Žans, Jēkabs, Terēze, Deivids, Anna vēlējās visu vēlreiz atkārtot un paslēpties zem “lietussarga” (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*).

Ceturtnā dziesma. *Ir jau visi mūsu bērni sanākuši te.*

Latviešu tautas rotaļdziesma tika izvēlēta Mārtiņdienas svinēšanai. Pirms iepazīstināšanas ar dziesmas saturu, audzinātāja pastāstīja par Mārtiņdienas tradīcijām. Viena no tām ir rotaļās iešana un masku gatavošana. Muzikālā audzinātāja parādīja bērniem ķekatu maskas un pastāstīja, ka katram vajadzēs kopā ar vecākiem pagatavot kādu no maskām, lai Mārtiņdienā varētu to uzlikt un iet rotaļās. Tad bērni sastājās aplī un mēģināja dziedāt līdzī. Kad dziesmas vārdi bija apgūti, bērni sadevās rokās un devās pa apli dejas soļa virzienā pa labi. Nākamajā reizē- pa kreisi. Tad dziesmas temps tika kāpināts, kamēr nonāca līdz ļoti ātram tempam. Paula S., Grieta, Alise, Anna, Anrijs, Dārta, Paula B., Terēze, Voldemārs spēja noturēt ritmu līdz pat dziesmas beigu daļai, priecājās un smējās par ātrajām kustībām un tekstu (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Valters, Deivids, Krišjānis, Bruno nespēja koncentrēties uz dziedāšanu ātrā tempā, tomēr rotaļā piedalījās ar prieku (*vidējs emocionālās atsaucības līmenis*). Žans, Jēkabs, Rūdolfs izskatījās noguruši un apjukuši (*zems emocionālās atsaucības līmenis*).

Lai novērtētu bērnu emocionālo atsaucību dziedāšanas laikā darba autore izmantoja 3 punktu vērtēšanas sistēmu:

- 1 punkts – zems emocionālās atsaucības līmenis
- 2 punkti - vidējs emocionālās atsaucības līmenis
- 3 punkti - augsts emocionālās atsaucības līmenis

Par visām dziesmām vērtēšanas punkti summējas. Tātad kopējais punktu skaits atbilst šādam līmenim:

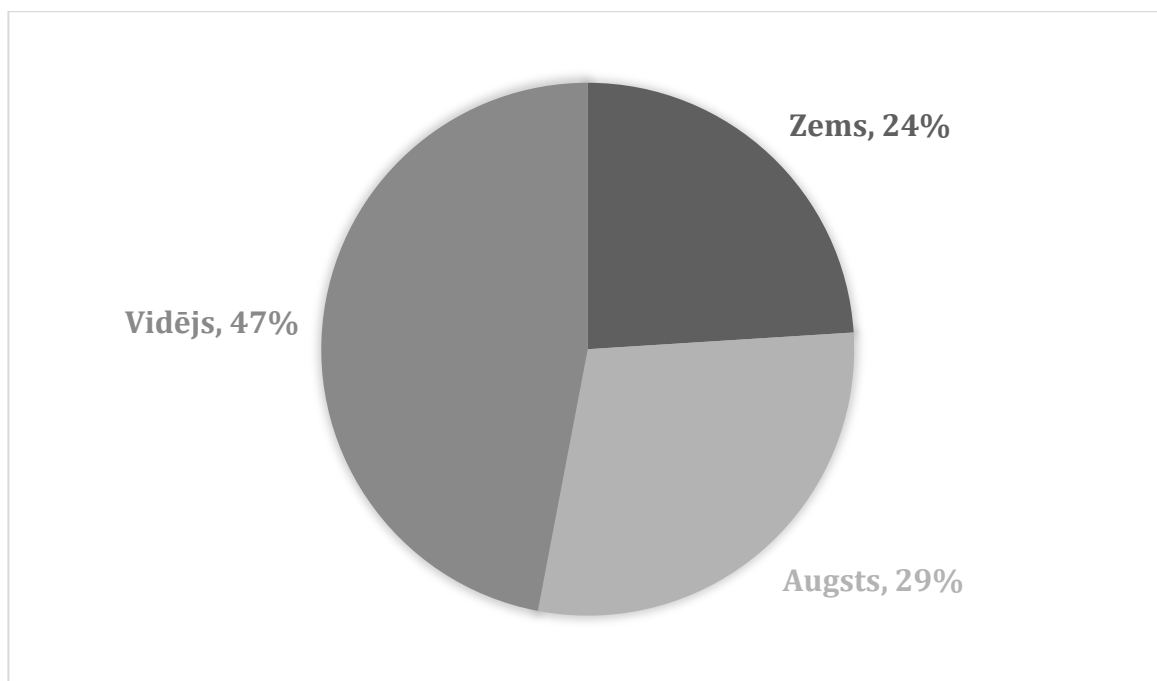
- 24 - 19 punkti -augsts līmenis,
- 18 - 14 punkti - vidējs,
- 13 - 8 punkti –zems.

Novērtēšanas rezultāti atspoguļoti (sk. 2. tabulu).

2. tabula. *Katra bērna emocionālās atsaucības līmenis pēc pedagoģiskās novērošanas*

Bērnu vārdi	Kritēriji								Kopējais punktu skaits	Līmenis
	emociju izpausmes dziedāšanas laikā (novērtētas 4 dziesmas)				emociju atpazīšana un mūzikas rakstura izpratne (novērtētas 4 dziesmas)					
Anna	2	2	3	3	2	2	3	3	20	augsts
Terēze	1	2	3	3	2	2	3	3	19	augsts
Paula S.	1	3	3	3	2	3	3	3	21	augsts
Paula B.	2	2	2	3	2	2	2	3	18	vidējs
Dārta	3	2	3	3	3	2	3	3	22	augsts
Alise	2	2	2	3	2	2	3	2	18	vidējs
Annija	2	2	3	3	2	2	3	3	20	augsts
Grieta	2	2	2	3	3	2	2	2	18	vidējs
Krišjānis	1	2	3	2	1	2	3	2	16	vidējs
Deivids	1	1	2	2	1	1	2	2	12	zems
Valters	1	1	2	2	2	1	1	1	11	zems
Rūdolfis	2	2	2	1	2	2	2	1	14	vidējs
Žans	2	2	1	2	2	2	1	1	13	zems
Jēkabs	1	2	2	1	2	2	2	1	13	zems
Voldemārs	1	2	2	3	2	2	2	3	17	vidējs
Anrijs	1	2	2	3	1	2	2	3	16	vidējs
Bruno	3	2	2	2	3	2	2	2	18	vidējs

Individuālie vērtējuma rezultāti ļāva darba autorei izveidot attēlu, kurā atspoguļoti visas grupas emocionālās atsaucības līmeņi (sk.1. attēlu).

1.attēls. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsauces līmenis pēc pedagogiskās novērošanas

Kā redzams 1. attēlā, zems emocionālās atsauces līmenis ir 24% bērnu, vidējs emocionālās atsauces līmenis ir 47% bērnu un augsts emocionālās atsauces līmenis ir 29% bērnu.

Iegūtie rezultāti pēc novērošanas mudināja darba autori veikt izmēģinājuma praksi. Izmēģinājuma praksē kvalifikācijas darba autores uzdevums bija iegūt rezultātu, lai bērni, kuriem ir zems emocionālās atsauces līmenis, sasniegtu vidēju emocionālās atsauces līmeni un bērni, kuriem ir vidējs emocionālās atsauces līmenis, sasniegtu augstu emocionālās atsauces līmeni. Lai veiktu kvalitatīvas izmaiņas, tika piemeklēts muzikālais repertuārs, kurš, pēc kvalifikācijas darba autores domām, varētu uzlabot emocionālās atsauces līmeņa rādītājus.

2.3. Izmēģinājuma prakse un pētījuma rezultātu apkopojums

Lai veiktu izmēģinājuma darbu, kvalifikācijas darba autore atlasīja šādu repertuāru, kuram ir dažāds emocionāls saturs un kuram vajadzētu palīdzēt veicināt emocionālās atsauces kvalitatīvas izmaiņas bērniem dziedāšanas nodarbības laikā.

1. ***Iemāci dziesmiņu*** (sk. 5. pielikumu)
2. ***Mazi dancīši*** (sk. 6. pielikumu)
3. ***Vāvere*** (sk. 7. pielikumu)

4. *Rotaļa ar lācīti* (sk. 8. pielikumu)

Pirmā dziesma “Iemāci dziesmiņu”

Dziesma tika iekļauta koncerta programmas sagatavošanai, kas veltīts māmiņām Mātes dienā. Bērni sākumā sēdēja uz krēsliņiem puslokā. Mūzikas skolotāja pastāstīja bērniem par to, ka tuvojas māmiņu diena. Stāsts tika veidots emocionāli un izjusti. Katram bērnam bija jāiedomājas sava māmiņa. Tālākās nodarbības gaitā mūzikas skolotāja nospēlēja dziesmas melodiju. Tad melodijai tika pievienoti vārdi. Bērni klausījās ļoti uzmanīgi. Pēc bērnu reakcijas spriežot, bija saprotams, ka šī dziesma izraisa spēcīgu emocionālu pārdzīvojumu. Anna, Anrijs un Dārta dziesmas nobeigumā klusiņām raudāja. Tas norādīja uz to, ka bērni ir dziļi emocionāli saviļņoti (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Tā atkārtojās katru reizi, kad tika dziedāts dziesmas pēdējais pants. Skolotāja paaicināja visus trīs bērnus pie sevis un klusiņām uzdeva jautājumu: “*Vai jūs jūtaties bēdīgi?*” Anna: “*Man viss ir labi. Es tikai ļoti sailgojos pēc savas māmiņas. Gribu viņu samīļot*”. Anrijs: “*Mamma ar brāli tagad ir mājās. Es jūtos bēdīgs*”. Dārta: “*Es esmu priecīga, tikai ļoti gribu samīļot savu māmiņu*”. Valters, Rūdolfs un Deivids parasti nodarbību laikā ir īpaši jāmudina līdzdarboties. Dziedot šo dziesmu, varēja redzēt pēc paustajām emocijām un žestiem, kā zēni izjūt dziesmas noskaņojumu un emocionālo fonu (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Pārējie bērni izjusti dziedāja un ar emocijām un žestiem izrādīja emocionālu atsaucību (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Atbildot uz skolotājas jautājumu: “*Kā jūs domājat, māmiņas būs priecīgas?*”, lielākā daļa bērnu atbildēja apstiprinoši. Uz skolotājas jautājumu, kā izskatās prieks, bērni sniedza šādas atbildes:

- *Kad smaida, tad ir prieks;*
- *Dažreiz no prieka var raudāt;*
- *Arī skaļi smieties var no liela prieka;*
- *No prieka gribas kādu ļoti saspiest stipri, stipri, bet nedrīkst, jo tā var nodarīt sāpīgi (atpazīst emocijas un māc paskaidrot).*

Voldemārs, Bruno, Annija un Rūdolfs sarunā nepiedalījās, bet dziedāja un izmantoja emocionālus žestus (*vidējs emocionālās atsaucības līmenis*).

Otrā dziesma “Mazi dancīši”

Nodarbības sākumā bērni sēdēja puslokā uz krēsliņiem. Noklausījās melodiju, tad noklausījās vārdus. Un, visbeidzot, noklausījās visu dziesmu. Jau melodijas skandēšanas laikā Anrijs, Krišjānis, Jēkabs, Paula S., Paula B., Dārta, Rūdolfs sāka sist plaukstas un dipināt ar kājām pa grīdu (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Kā noskaidrojās pārrunu laikā, bērniem vecāki mājās dzied šo

dziesmu, vai arī parāda uz datora. Mūzikas skolotāja palūdz bērniem piecelties un izveidot apli. Nodarbības gaitā tika noskaidrots, kuri dzīvnieki piedalās dziesmā. Lācis, zaķis, kaķis un pele. Lai bērnos izraisītu pozitīvu un emocionālu pārdzīvojumu, katram tēlam muzikālais pavadījums skanēja savādāk. Lācim tas bija smagnējs, zaķim-viegli rotaļīgs, it kā lēkājošs, kaķim-lēnāks muzikālais temps un pelītei – klusināts. Kopā ar bērniem mūzikas skolotāja izveidoja kustības katram dzīvniekam. Bruno, Grieta, Alise, Valters, Anna, Žans ļoti emocionāli iejutās lāču lomās. Tika rādīta mīmika un kustības atbilstoši tēlam (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Voldemāram ārkārtīgi patika mazās pelītes loma. Viņš ir viens no fiziski spēcīgākajiem bērniem un visi grupas bērni priecājās par to, kā viņš saraujas čokurā, cenšoties palikt maziņš kā pelīte (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Deivids nodarbības sākumā nevēlējās piedalīties kustību rotaļā. Bet turpmākās nodarbības gaitā, lūkojoties uz priecīgajiem bērniem, sāka līdzdarboties bez mūzikas skolotājas pamudinājuma (*vidējs emocionālās atsaucības līmenis*). Uz mūzikas skolotājas jautājumu par to, kāda ir dziesma, vadoties pēc mūzikas pavadījuma, bērni sniedza šādas atbildes:

Anna, Grieta, Alise: “Kad dejo lācis, tad ir dusmīga. Kad dejo zaķis, tad ir prieks un gribas lēkāt. Kad dejo kaķis, tad gribas laizīt kažociņu kā kaķim. Pelīte ir maza un bailīga. Klusiņām skraida apkārt” (*atpazīst emocijas un izprot mūziku pēc rakstura*). Mūzikas skolotāja piedāvā vārdu dusmīgs aizvietot ar vārdu smags. Tātad, kad dejo lācis, mūzika ir smaga vai smagnēja. Kad dejo zaķis, mūzika skan rotaļīgi, gaiši.

Voldemārs, Bruno, Terēze, Alise, Annija: “Vismīļākā ir pelīte. Viņa ir maziņa un jauka. Ir ļoti labi dažreiz palikt klusumā. Arī kaķis ir labs, jo viņš neaiztiek pelīti. Asie nagi netraucē piedalīties dejā. Kad dejo, nav laika ķert mazo pelīti” (*atpazīst emocijas un izprot mūziku pēc rakstura*).

Rūdolfis, Jēkabs, Žans, Paula S., Dārta, Krišjānis labi izprata mūziku pēc rakstura, tomēr emociju atpazīšana prasīja nelielu piepūli ar mūzikas skolotājas palīdzību (*atpazīst emocijas un izprot mūziku pēc rakstura daļēji*).

Deivids un Valters sarunas laikā bija nerunīgi, tomēr mūziku pēc rakstura atpazīna un varēja nosaukt emocijas- priecīgs, bēdīgs, jautrs (*atpazīst emocijas un izprot mūziku pēc rakstura daļēji*).

Trešā dziesma “Vāvere”

Šī nodarbība bija daļa no integrētās nodarbības. Pirms muzikālās audzināšanas bērni vizuālās mākslas nodarbības laikā tika iepazīstināti ar vāveri, tās raksturīgākajām īpašībām, krāsu toņiem un uzvedības paradumiem. Bērni vizuālās nodarbības laikā aplicēja vāveri, izmantojot kreppapīru. Muzikālās nodarbības sākumā bērni sēdēja uz krēsliņiem puslokā. Mūzikas skolotāja nodarbību sāka,

nospēlējot bērniem dziesmas melodiju. Tad palūdza bērniem pastāstīt, kāds ir mūzikas raksturs. Lielākā daļa bērnu (Anna, Terēza, Paula S., Paula B., Alise, Annija, Krišjānis, Anrijs, Žans) varēja nosaukt raksturīgākās pazīmes-jautra, gribas lēkāt, priecīga, aizrautīga, gribas klausīties un lēkāt līdzī (*atpazīst emocijas un izprot mūziku pēc rakstura*). Dārta un Grieta bija tikko atgriezušās bērnudārzā pēc ilgākas slimošanas un jutās sagurušas, tāpēc sarunā piedalījās nelabprāt. Deivids neizrādīja vēlēšanos piedalīties nodarbībā. Mūzikas skolotāja veica pārrunas ar grupas audzinātāju par Deivida uzvedības modeli. Šo pārrunu rezultātā nonāca pie secinājuma, ka zēns bieži atsakās piedalīties nodarbībās (jebkurās). Nevēlas komunicēt ar pieaugušajiem, kaut gan ar vienaudžiem labprāt veido kontaktus un ir draudzīgs. Vienojoties ar grupas audzinātāju, tika pieņemts lēmums veikt pārrunas ar bērna vecākiem. Valters, Rūdolfs, Jēkabs, Voldemārs, Bruno spēja raksturot mūziku, nosaucot vienkāršākās emocijas - prieks, jautrība. Skolotāja bērnu grupu sadalīja divās daļās. Vieni spēlēja skaneklīšus atbilstoši mūzikas ritmam, otri dziedāja aplīti ar kustībām attēlojot vāveri. Dārta ar Grietu uzreiz iejutās vāveres lomā, labprāt lēkāja mūzikas ritmā un ar lielu aizrautību dziedāja (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Anna, Terēza, Paula S., Paula B., Krišjānis, Valters, Bruno, Žans ar lielu prieku, atbilstoši mūzikas ritmam, spēlēja skaneklīšus. Alise, Annija, Rūdolfs, Jēkabs, Voldemārs, Anrijs tēloja vāveres, izmantojot kustības un mīmiku (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Deivids sākumā tikai vēroja priecīgi lēkājošos bērnus, bet tad pats bez pamudinājuma iejutās vāveres lomā un sāka draiskulīgi lēkāt atbilstoši mūzikas tekstam (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*).

Ceturtnā dziesma “Rotaļa ar lācīti”

Dziesma pēc muzikālā satura ir ļoti viegli uztverama un saprotama bērniem. Izmēģinājuma pētnieciskajai metodei tā tika izvēlēta tādēļ, ka šīs rotaļas gaitā var novērot bērnu individuālās emocijas. Jau ieraugot apļa vidū sēdošo rotaļu lācīti muzikālā audzinātāja jautāja:”Kāds, jūsuprāt, ir lācītis? Bēdīgs vai priecīgs? Laimīgs vai nelaimīgs? Kāpēc viņš ir bēdīgs? Kā skan mūzika, kad uzrunājam lācīti? Kā skan mūzika, kad dejojām ar lācīti?” Anna, Terēze, Paula S., Paula B., Grieta, Anrijs gribēja tūlīt skriet un samīļot rotaļu lāci. Lai nerastos haoss, muzikālā audzinātāja ierosināja, ka lācīti varēs apmīļot visi, tikai jāapsēžas uz krēslīņiem. Lācītis pacīmosies pie katra bērna un katrs bērns varēs pateikt, kā jūtas lācītis. Tika dota iespēja izteikties visiem bērniem un lielākā daļa bērnu atrada atbilstošo emociju apzīmējumu gan lācīša sajūtām gan dziesmas raksturam(*atpazīst emocijas un izprot mūziku pēc rakstura*). Valters un Deivids nosauca emociju, saņemot mūzikas skolotājas iedrošinājumu un atbalstu (*emocijas atpazīst un izprot mūziku pēc rakstura daļēji*). Turpmākajā

nodarbības laikā bērni gāja dziedot pa apli un mūzikas skolotāja norādīja, kurš bērns dosies dejojot ar lācīti, bet ar noteikumu, ka lācītis jāiepriecina. Bija ļoti interesanti vērot bērnu emocijas. Dārta, Grieta, Rūdolfis, Annija mīloja lācīti, glaudīja viņam galvu un sabučoja austiņas (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Bruno, Alise un Krišjānis stāstīja lācītim, lai viņš beidz bēdāties un lai paskatās uz priecīgajiem bērniem, kas dejo viņam apkārt. Žans ierosināja atnest vēl vienu lācīti, lai viņš nebūtu vientuļš (*augsts emocionālās atsaucības līmenis*). Valters ar Deividu nedaudz kautrējās un apla vidū vienkārši stāvēja ar apskautu lācīti (*vidējs emocionālās atsaucības līmenis*).

Darba autore atspoguļoja 3.tabulā kā izmainījās bērnu emocionālās atsaucības līmenis pēc izmēģinājuma darba (sk.3.tabulu).

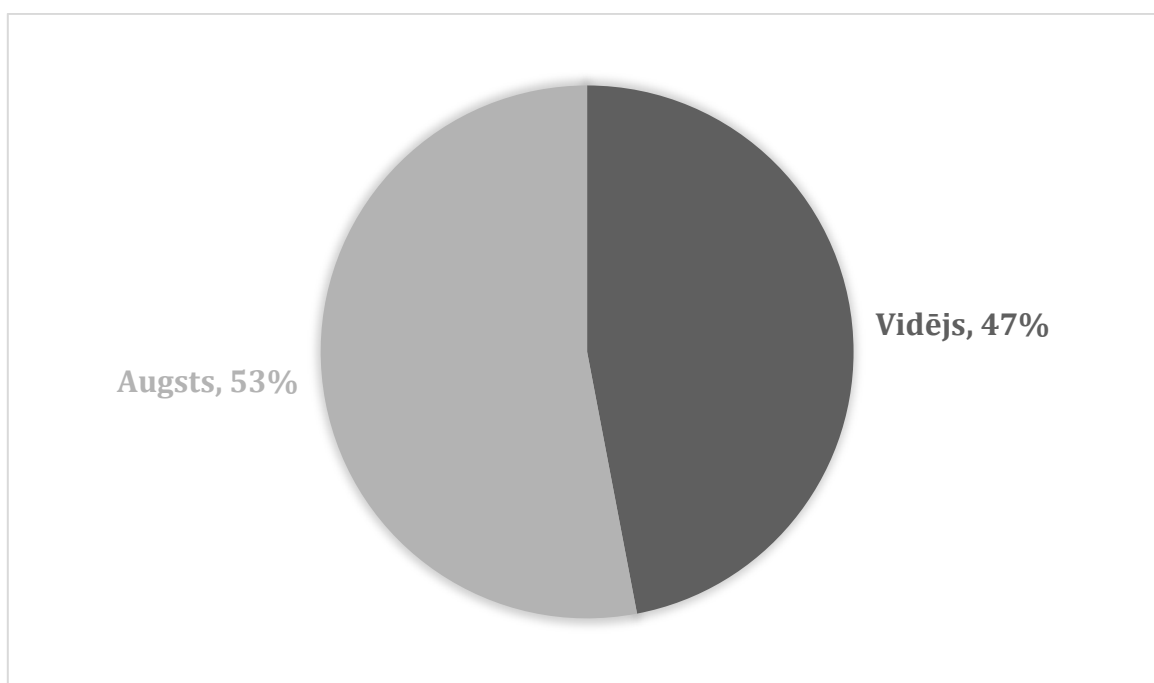
3.tabula. Katra bērna emocionālās atsaucības līmenis pēc izmēģinājuma darba

Bērnu vārdi	Kritēriji		Kopējais punktu skaits	Līmenis
	emociju izpausmes dziedāšanas laikā (<i>novērtētas 4 dziesmas</i>)	emociju atpazīšana un mūzikas rakstura izpratne (<i>novērtētas 4 dziesmas</i>)		
Anna	3 3 3 3	3 3 3 3	24	augsts
Terēze	3 3 2 3	3 2 3 3	22	augsts
Paula S.	3 3 3 3	3 3 3 3	24	augsts
Paula B.	3 2 2 3	3 2 2 3	20	augsts
Dārta	3 3 3 3	3 3 2 3	23	augsts
Alise	3 3 2 3	2 3 2 3	21	augsts
Annija	3 3 3 3	2 3 3 3	23	augsts
Grieta	2 3 2 3	3 2 2 2	19	augsts
Krišjānis	2 2 2 3	2 2 2 2	17	vidējs
Deivids	2 3 1 2	2 2 1 2	15	vidējs
Valters	2 2 2 2	2 2 2 1	15	vidējs

Rūdolfš	2 2 2 2	2 2 1 2	15	vidējs
Žans	2 2 2 2	2 2 1 3	16	vidējs
Jēkabs	2 2 2 2	2 2 2 2	16	vidējs
Voldemārs	3 3 2 3	2 2 2 3	20	augsts
Anrijs	2 2 2 2	3 2 2 2	17	vidējs
Bruno	2 2 2 2	2 3 2 3	18	vidējs

Apskatot un salīdzinot otro un trešo tabulu var redzēt, kā pēc izmēģinājuma darba ir mainījies kopējais punktu skaits uz augšu katram bērnam. Bērniem, kuriem bija zems emocionālās atsaucības līmenis, tika sasniegts vidējs, un savukārt 4 bērni no vidējā emocionālā atsaucības līmeņa, sasniedza augsto emocionālā atsaucības līmeni.

2.attēlā var aplūkot vecākā pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaucības līmeni pēc izmēģinājuma darba (sk. 2.attēlu).

2. Attēls. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaucības līmenis pēc izmēģinājuma darba

Analizējot 2. attēlu redzams, kā kvantitatīvi mainījies bērnu emocionālās atsaucības līmenis

pētījuma laikā. Šīs izmaiņas noteica šādi faktori:

- tika atlasīts bērniem saprotams un viegli uztverams repertuārs;
- dziesmu personāži bērniem bija labi pazīstami un viegli atpazīstami;
- muzikālais pavadījums atbilda tēla raksturam;
- muzikālā audzinātāja un grupas audzinātāja darbojās kopā ar bērniem un iejutās tēlos;
- bērniem tika dota iespēja patstāvīgi izteikties bez kritikas un aizrādījumiem;
- nodarbību laikā bērni izmantoja instrumentus un dažādus palīglīdzekļus (krāsainas drānas, spēļu lācīti)
- gada laikā bērni jau bija pieraduši pie muzikālās audzinātājas, viņas darba stila un jutās emocionāli droši.

Pētījuma gaitā tika izvēlētas mācību metodes, kuras:

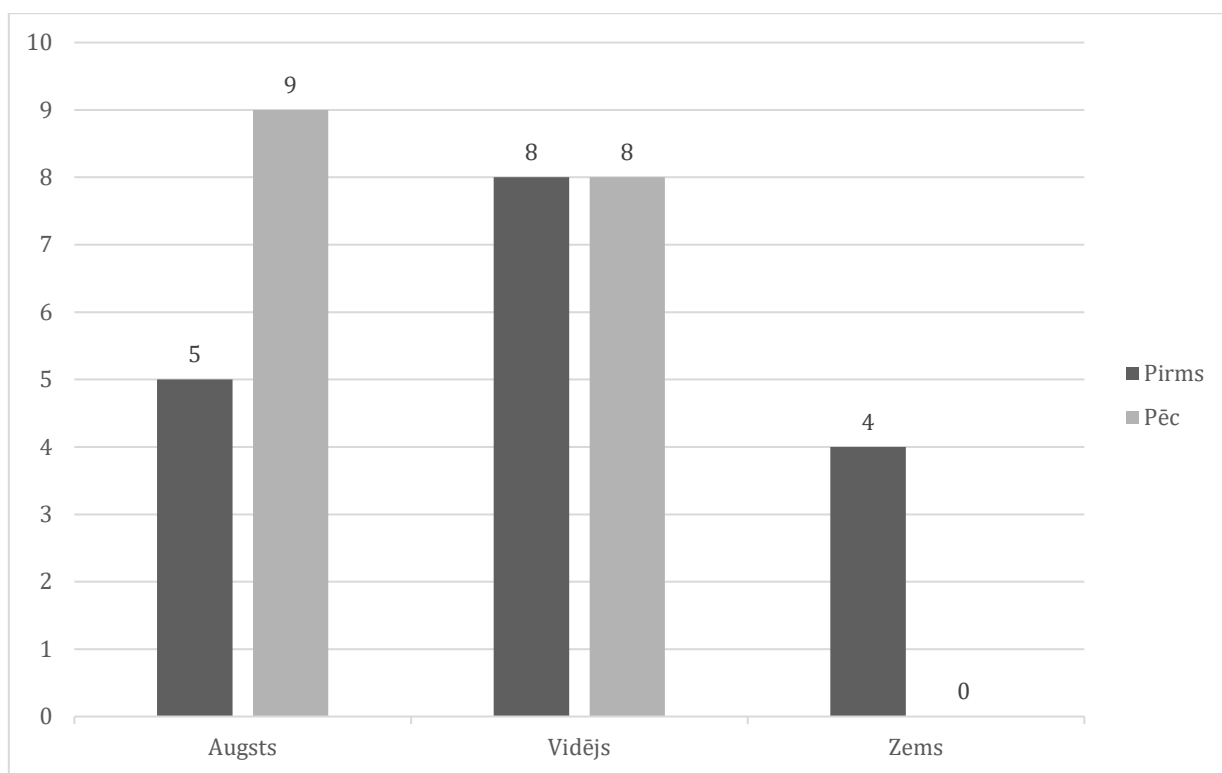
- rada tādu vidi, kurā bērni jūtas labi;
- veicina bērnu mācīšanās prieku un rada iespējas bērnu izaugsmei;
- palīdz bērniem mācīties, izmantojot visas maņas;
- dod iespēju bērniem darboties;
- sekmē bērnu un skolotāja sadarbību, kas ļauj skolotājam kļūt par pedagoģiskā procesa līdzvērtīgu dalībnieku, konsultantu, novērotāju;
- veicina bērnu patstāvīgu mācīšanos un rada iespējas individualizācijai.

Dziedāšana tika organizēta tā, lai ikviens bērns tajā:

būtu ieinteresēts;

- aktīvi un emocionāli darbotos;
- gūtu izpratni par dziesmas vai rotaļas saturu;
- apgūtu dziedāšanas prasmes;
- veidotu savu attieksmi pret dziesmas vai rotaļu personāžiem;
- attīstītu radošās spējas;
- veicinātu saskarsmes prasmes;
- attīstītu paškontroli.

Pētījuma beigās darba autore varēja salīdzināt rezultātus, kas bija iegūti pēc pedagoģiskās novērošanas un izmēģinājuma darbā. Izmaiņas līmeņos var aplūkot 3. attēlā (sk. 3.attēlu.)

3.attēls. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaucības līmeņi visā pētījuma laikā

Tātad varam secināt, ka pateicoties izvēlētajam repertuāram, tika panāktas kvalitatīvas vecākā pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaucības līmeņa izmaiņas. Šajā attēlā var redzēt un salīdzināt, ka pirms veiktā eksperimenta 4 bērniem bija zems emocionālās atsaucības līmenis, bet pēc veiktā izmēģinājuma darba šie bērni sasniedza vidējo emocionālo atsaucības līmeni. Pirms izmēģinājuma prakses 8 bērniem bija vidējs emocionālais atsaucības līmenis, pēc eksperimenta veikšanas 4 bērni sasniedza augsto emocionālo līmeni un arī pārējiem bērniem pēc izmēģinājuma prakses paaugstinājās kopējais punktu skaits.

Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaucības veicināšana muzikālo darbu iepazīšanas procesā ir devusi rezultātus – augusi bērnu emocionālās atsaucības dinamika, tātad varam teikt, ka dziedāšana sekmē bērnu emocionālās atsaucības veidošanos tad, ja repertuārs tiek atlasīts atbilstoši bērnu attīstības pakāpei, interesēm, konkrētai situācijai; tiek uzklauts bērnu viedoklis, pārrunājot muzikālo darbu; bērns redz pieaugušo pozitīvās rīcības piemēru.

Secinājumi

1. Emocijas arī jūtas, ir cilvēku un dzīvnieku subjektīvas reakcijas uz iekšējo un ārējo kairinātāju iedarbību. Emocijas ir nepieciešamas cilvēkam sociālajā mijiedarbībā, veidojoties bērna attiecībām ar citiem cilvēkiem, vienaudžiem. Emocionālo pārdzīvojumu bagātība palīdz cilvēkam dziļāk izprast notiekošo, smalkāk izjust citu cilvēku pārdzīvojumus un veidot starppersonu attiecības, veicina labāk iepazīt pašam sevi, savam iespējams. Bērnām svarīgi paust ne tikai pozitīvās, bet arī savas negatīvās emocijas, jo negatīvo emociju paušanas process palīdz bērnam just – viņš sāk apzināties savas izjūtas.

2. Psihologijā ar emocionālo atsaucību saprot indivīda emocionālo reakciju uz dažādām ietekmēm - sociālajiem notikumiem, komunikācijas procesu, partneru īpatnībām utt. Viss, kas atvieglo vajadzību apmierināšanu, rada pozitīvu emocionālo pārdzīvojumu. Turpretī, viss, kas kavē to, veicina negatīvās emocijas. Lai veicinātu bērnos emocionālo atsaucību mūzikas nodarbībās, dziedāšanas procesā vajadzētu veidot emocionāli labvēlīgu vidi, kura rada drošības sajūtu un ļauj bērniem emocionāli izpausties.

3. Dziedāšanas prasmes ir šādas – stāja, attīstīts balss aparāts, pareiza elpa un artikulācija un dikcija, pareiza skaņas veidošanas pamatprasme.

4. Svarīgu vietu emocionālās atsaucības veidošanā ieņem dziesmu un rotaļu repertuāra izvēle. Repertuāram jābūt bērniem saprotamam, emocionālu reakciju izraisošam. Mūzikas saturu var papildināt ar dažādiem palīglīdzekļiem, kas ir saprotami bērniem: dabas materiāli, pasakas, dzīvnieku attēli. Dziesma bērnam ietekmē tad, ja tā ir skaisti, emocionāli nodziedāta.

5. Empīriskā pētījuma metodes ir šādas – pedagoģiskais novērojums, intervija, bērnu darbības analīze un izmēģinājuma prakse. Empīriskās metodes ļāva darba autorei novērot bērnu darbību dziedāšanas laikā, konstatēt emocionālās attīstības līmeni, uzzināt speciālistu viedokļus par problēmu un izstrādāt savu metodiku problēmas risināšanā.

6. Empīriskā pētījumā tika izstrādāti šādi kritēriji – emociju izpausmes dziedāšanas laikā, emociju atpazīšana un mūzikas rakstura izpratne. Tie deva iespēju novērot un novērtēt bērnu emocionālo atsaucību dziedāšanas laikā.

7. Empīriskā pētījuma rezultāti ir šādi - pirms veiktā eksperimenta 4 bērniem bija zems, 8 bērniem - vidējs, 5 bērniem – augsts emocionāls atsaucības līmenis. Pēc II posma mainījās rezultāti, 4 bērni no zemākā sasniedza vidējo emocionālo atsaucības līmeni, 4 bērni no vidējā pakāpās uz augstāko emocionālo atsaucības līmeni. Rezultātā vidējā līmenī kopējais skaits 8 bērni, augstākā līmenī 9 bērni.

Tatad empīriskā pētījuma rezultāti un izdarītie secinājumi pierādīja, ka izvirzīta hipotēze par to, ka vecākā pirmsskolas vecuma bērnu emocionālās atsaucības veicināšana dziedāšanas procesa laikā būs sekmīga, ja nodarbībās:

- tiks veidota emocionāli labvēlīga vide;
- tiks ievērotas bērnu vecumposmu īpatnības;
- skolotājs izmantos dažādus metodiskos paņēmienus

ir apstiprinājusies.

Priekšlikumi

Lai veicinātu bērnu emocionālo atsaucību muzikālās rotaļās ar dziedāšanu, mūzikas skolotājiem ieteicami šādi priekšlikumi:

1. Sekmēt bērnu emocionālo atsaucību dziedāšanas procesā, izvēloties muzikālo repertuāru atbilstoši bērnu vecumposmu īpatnībām.
2. Motivēt bērnus dziedāt izmantojot dažādu saistošu repertuāru un izmantot palīglīdzekļus (skanošos žestus, dažādus mūzikas instrumentus, ritmiskos, melodiskos).
3. Radīt labvēlīgu vidi bērnu emocionālai atsaucības veicināšanai (pozitīvs noskaņojums, uzslavas, labvēlīga attieksme).
4. Izrunāt ar bērniem dziesmu saturu, noskaidrot dziesmas raksturu, personāžu emocionālo stāvokli. Tas palīdzēs bērniem būt emocionāli atsaucīgiem dziesmas izpildīšanas laikā.
5. Pievērst uzmanību dziedāšanas prasmēm – stāja, elpošana, pareiza skaņveide. Tas dos iespēju bērniem apgūt pareizas vokālās iemaņas un dziedāt dziesmas izteiksmīgi un emocionāli.

Literatūras saraksts

1. Apara V., Kvieste, S., Rozīte, L.. (1974). Muzikālā audzināšana bērnodārzā. Izd.: Zvaigzne,-173 lpp.
2. Ancāne G.(2009). Rokasgrāmata skolotājiem, strādājošiem specializētajās iestādēs bērniem ar psihiskās veselības traucējumiem. Metodiskais materiāls. ESF: -55 lpp.
3. Bičuka M., Grasmane, S., Pagraba, N. (2003.). Muzikālā audzināšana pirmsskolā. Izd. RaKa , -152 lpp.
4. Baltiņa V. (2001). Rosinot bērna iekšējo pasauli. Rīga: RaKa, 164 lpp.
5. Bebru Juris, (1922.). Dziedāšanas mācības metodika. Izd.: A. Gulbja apgāds,-72 lpp.
6. Brice, B. (2010). Tipu tapu dziesmiņas. Izd.RaKa , -133.lpp.
7. Brice, B.(2013). Viss sākas ar rotaļu. Izd.RaKa,- 243 lpp.
8. Direktorenko, I. (2015). Mūzikas integrācija. YouTube ./https://www.youtube.com/watch/ 2018. 10. janvāris.
9. Eidiņš, A. (1974). Muzikālās audzināšanas metodika. Izd.: Zvaigzne,-249 lpp.
10. Jurjānu Andrejs (1980.). Raksti.Izd. Liesma,-275 lpp.
11. Kriumane, L., Marnauza, M. (2006). Emociju attīstības iespējas mūzikas apguves procesā. Skolotājs 4.,-21.-26. lpp.
12. Lasmane, L.(2008). Muzikāli radošā darbība pirmsskolā. Pedagoģija Skolotājs, Nr. 4,51.-53. lpp.
13. Lasmane, L.(2012). Muzikālā audzināšana pirmsskolā. Izd.RaKa,- 122 lpp.
14. Līduma, A.(2015). Bērns mūzikas skaņu pasaulē. Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā. Izd. RaKa,- 227.lpp.
15. Līduma, A.(2004). Pirmsskolas vecuma bērnu muzikalitātes attīstības pedagoģiskais aspekts. Promocijas darba kopsavilkums. LU,-56 lpp.
16. Līduma, A. (2016). Radošuma attīstība bērna muzikālā darbībā pirmsskolā. E-žurnāls Pirmsskolā Nr. 10 (40),3-5 lpp.
17. Mackēviča, L.(2001). Muzikālās audzināšanas psiholoģiskie aspekti. Liepāja LiePa, -102 lpp.
18. Oļukalne, D. (2010). Emocijas un jūtas. Garstāvoklis un stress. Powerpoint prezentācija. Latvijas Universitāte.
19. Putniņa E. (2011). Dziedāšanas labumi. Ieva, 18, 6-8.
20. Skujiņa, V. (2000). Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. R.: Zvaigzne ABC-248 lpp.
21. Suruda, I.(2001). Mūzika kā pirmsskolas vecuma bērna personības attīstības nosacījums. Jelgava,- 104 lpp.

22. Svence, G.(1999) .Attīstības psiholoģija. R.:Apgāds Zvaigzne ABC-159 lpp.
23. Špona,A. (2004). Audzināšanas process teorijā un praksē. R.: RaKa-190 lpp.
24. Špona A.,Jermolajeva J.,Stangaine I.,Siliņa-Jasukeviča G.,Tauriņa A.,Medne D.,Līduma A.,Randoha A., Augstkalne D.,Vigule D.(2015). Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā. Izd. RaKa,-228.lpp.
25. Vorobjovs, A.(1996). Psiholoģijas pamati.Izd. MA ,-324 lpp.
26. Valtneris, A.(1995). Cilvēka fizioloģija. R.:Zvaigzne ABC.- 208 lpp.
27. Valsts izglītības satura centrs.(2010). Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai. VISC; -75 lpp.
28. Zariņš, D.(2003). Mūzikas pedagoģijas pamati. Izd. RaKa,-200 lpp.
29. Zelmene, M.(2008). Mūzika mazajiem. Izd. RaKa,
30. Zelmenis, V.(1981). Pedagoģija ģimenē. R.: Zvaigzne,-219 lpp.
31. Zuili, R.(2018). Kā izprast mūsu bērnu emocijas. SIA "Liegra",-167 lpp.
32. Žeigurs, A. (1993). Kā veicināt bērna prāta spējas. Rīga: Preses nams,- 24 lpp.
33. Michel, P. (1973). The Optimum Development of Musical Abilities in the first years of Life. Psychology of Music, Vol.1,Nr.2.p.14-20.
34. Анисимов, В. П.(2011). Эмоциональная отзывчивость как предмет компетенции арт-педагога // Фундаментальные исследования . №8-3. С.496-499.
35. Бойко, В. (1996). Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других. Москва: ИИД Филин-472 с.
36. Дорошенко, С.В.(2010). Развитие эмоциональной отзывчивости у детей дошкольного возраста на музыку. -7 с.
37. Ильин, Е. П. (2001) Эмоции и чувства. — СПб: Питер, - 752 с.
38. Изард, К.Э. (2000). Психология эмоций./ перевод с англ. А. Татлыбаевой.- Санкт-Петербург: Питер,- 464 с.
39. Орлов, А. Б. (1982). Методы современной возрастной и педагогической психологии, -М.
40. Радынова, О. П. (2005). Дошкольный возраст: как формировать основы музыкальной культуры // Музыкальный руководитель. №1. – 4 с.
41. Radinova, O.P., Katinene A.I., Palavandašvili, M.L. (1994) muzikaļnoje vospitanije doškoļņikov. Posobije dlja stud.pod red. O.P.Radinovoj. moskva: Prosveščeniye, Vladoc.223: 34-35 s.
42. Теплов, Б. М. (1985).Избранные труды. Соч.: В 2 т. – М.: Педагогика, Т. 1. – 328 с.
43. <https://vumi.wordpress.com/2008/03/31/emocijas-un-to-veidi/Pašizaugsme>, Veselība, 31. marts 2008. 2018. 2.aprīlis. Qatar Quinto

44. http://www.kauguruvsk.lv/images/emateriali/klases_audzinasana/klases_audzinataja_darbs_skolenu_person_izpete/visparejas_sk_izpetes_metodes.pdf). 2018. 2.aprīlis

Pielikumi

1. pielikums

L. Briedis. Dziesmiņa par mākonīšiem

Tie sārtie, tie sārtie, tie mākonīši sārtie -
ar tiem tik bārties.

Tie mīņājas un tīņājas
un visvisādi smīņājas!
Tie mākonīši sārtie.

Tie zilie, tie zilie, tie mākonīši zilie -
tie mums vismīļākie.

Tie zilinās un tilinās
un visvisādi mīlinās!
Tie mākonīši zilie.

Krāsainais lietutiņš

V. Kaminska mūzika

G. Vieru vārdi

atdzejojis V. Ļūdēns

Jautri

The musical score is written in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#) and a 2/4 time signature. It consists of six staves of music. The first staff begins with a repeat sign and a fermata over the first measure. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables across notes. The melody is simple and rhythmic, suitable for a children's song.

1. Ļo - ti, ļo - ti gri - bu
lie - tu - ti - ņu zi - lu, lie - tu - ti - ņu
za - ļu, dzel - te - nu un sār - tu.
Gai - du, gai - du, ne - sa - gai - du
lie - tu - ti - ņu zi - lu, lie - tu - ti - ņu
za - ļu, dzel - te - nu un sār - tu.

2. Ņemšu mākonīšus,
Nokrāsošu zilus,
Nokrāsošu zaļus,
Dzeltenus un sārtus.

Lietussargs

Lietussargu paņemsim
Un to vaļā atvērsim
Laukā dosimies tūlīt
Peļķēs bradāsim.
Pak-pak-pak, lietutiņš,
Pak-pak-pak, lietutiņš,
Krīt uz manas galvas viņš!

IR JAU VISI

Latviešu tautas rotaļdziesma

Mēreni

Ir jau vi-si mū-su bēr-ni sa-nā ku-ši te. Plauk-sti-ņā-mi plaukš, plaukš,

kā-ji ņā-mi taukš, taukš. Lab-rī-ti-ņu tev, tev, va-ka-ri-ņu tev, tev.

1.—4. *takts*. Bērni, rokās sadevušies, virzās pa apli. Uz «te» piesit kāju. Pirmo daļu dzied vēlreiz, virzoties uz pretējo pusi.

5.—8. *takts*. Apstājas ar skatu uz apļa centru. Dziedot vārdus «plaukš, plaukš», divreiz sasit plaukstas. Dziedot vārdus «taukš, taukš», divreiz piesit kājas.

9.—12. *takts*. Pagriežas pret savu draugu un, dziedot vārdus «tev, tev», divreiz sasit plaukstas ar pretīm stāvošo bērnu, tad pagriežas pret otrā pusē stāvošo bērnu un uz «tev, tev» atkal divreiz sasit plaukstas.

Iemāci dziesmiņu

A. Sirmā mūzika
D. Bitēnas-Sirmās vārdi

1. Ka - ķī - ti, ka - ķī - ti, ie - mā - ci dzies - mi - ņu,

ie - mā - ci dzies - mi - ņu bēr - ni - ņam! Ņau, ņau, ņau, ņau,

ņau, ņau, ņau, ņau, man tā - da dzies - mi - ņa dzie - da - ma nav.

2. Sunīti, sunīti, iemāci dziesmiņu,
Iemāci dziesmiņu bērniņam!
Vau, vau, vau, vau, vau, vau, vau, vau,
Man tāda dziesmiņa dziedama nav.

3. Gotiņa, gotiņa, iemāci dziesmiņu,
Iemāci dziesmiņu bērniņam!
Mū, mū, mū, mū, mū, mū, mū, mū,
Neprotu es tādu dziesmiņu.

4. Gailīti, gailīti, iemāci dziesmiņu,
Iemāci dziesmiņu bērniņam!
Kikerigū, kikerigū,
Neprotu es tādu dziesmiņu.

5. Māmiņa, māmiņa, iemāci dziesmiņu,
Iemāci dziesmiņu bērniņam!
Ai jai jai jā, ai jai jai jā,
Tā būs mana dziesmiņa.

21. Mazi dancīši

19

E. Putniņa
E. Putniņa

The musical score is written in 2/4 time and consists of two staves. The first staff has a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The second staff has a bass clef and the same key signature. The melody is simple and consists of eighth and quarter notes. Chord symbols are placed above the notes: C, G, C, G, G/B, C for the first staff, and F, F/A, C, C/G, G, C for the second staff. The lyrics are written below the notes.

1. Di - pu, da - pu lā - cīts nāk, - un ar ma - ni dan - cot sāk.
 Ķe - pām plauk - šķi - na, kā - jām di - pi - na.

2. Šeku, reku zaķīts nāk } 2x
 Un ar mani dancot sāk.
 Ausis kustina, } 2x
 Ļīpu pagroza.

3. Tipu, tapu kaķīts nāk
 Un ar mani dancot sāk.
 Ņau, ņau, peļu nav
 Nau, nau, nau!

4. Šeku - reku pelīt' nāk
 Un ar mani dancot sāk.
 Ūsas kustina
 Kust, kust, kust...

Vāvere

Latviešu tautasdziesma

M. Zelmene

1. Vā - ve - rī - te, gud - ra sie - va, gud - ri bē - nus au - dzi - nāj'.

5

Vā - ve - rī - te, gud - ra sie - va, gud - ri bē - nus au - dzi - nāj'.

9 *Piedziedājums*

Re, re, vā - ve - re, kupl - aš - tī - te skais - tu - le.

13

Re, re, vā - ve - re, kupl - as - tī - te skais - tu - le.

2. Pati grauza čiekuriņu,
Bērniem deva kodoliņ'.

Piedziedājums

3. Vāverīte danci veda
Zem kuplā(i) kadiķīša.

Piedziedājums

Rotaļa ar lācīti

J. Lipšāna mūzika

A. Auziņas vārdi

Lēni

Lā - cīt, ko tik bē - dīgs viens bez drau-giem

sē - di, lā - cīt, ko tik bē - dīgs

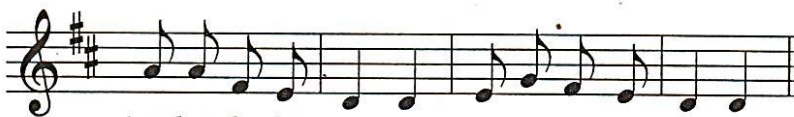
Jautri

viens bez drau - giem sē - di? Jau - kas de - jas

mā - cīt mēs tev gri - bam, lā - cīt,

jau - kas de - jas mā - cīt mēs tev gri - bam, lā - cīt.

Bērni iet pa apli dziedādami, vidū tup Lācītis. 9. taktī visi bērni dejo – izliek te labo, te kreiso kāju uz papēža. Dziesmai beidzoties, kāds no bērniem dejo ar Lācīti.

Pirkstiņu rotaļa

Nebaidos no pastaigas	<i>Bērnī tup uz ceļiem, rokas priekšā, plaukstas uz grīdas. Ar pirkstu galiņiem klusiņām grabina pa grīdu</i>
Lietus mazs- tas vēl nekas	
Bet, kad krusa grabina	<i>Savelk plaukstas dūrītēs un ar pirkstu kauliņiem grabina pa grīdu</i>
Un vēl zibens zibina	<i>Sit plaukstas</i>
Un vēl pērkons ducina	<i>Ar dūrēm sit pa grīdu</i>
Skrienu es uz māju drošu	<i>Ceļas kājās un veido ar rokām jumtiņu virs galvas</i>
Tur, kur tēja smaržojoša	<i>Saliek plaukstas un imitē smaržošanu</i>

Intervijas jautājumi

1. Kā sagatavot bērnus muzikālai nodarbībai, lai bērni nodarbības laikā gūtu pozitīvas emocijas?
2. Kāpēc ir svarīgi ievērot vecumposmu īpatnības, izvēloties bērniem dziesmas?
3. Kāpēc ir svarīgi izmantot dažādus metodiskus paņēmienus dziedāšanā?
4. Kas ir svarīgākais repertuāra izvēlē, lai veicinātu bērnu emocionālo atsaucību?